

Een theoretisch afstudeeronderzoek naar de relatie tussen de theorieën van Freud en Jung en de visie op de Grieks mythologische archetypen van Bolen

Master Humanistiek aan de Universiteit voor Humanistiek

Anna Majoor

1026917

anna.majoor@student.uvh.nl

Begeleider: Dr. Marieke van den Doel, Assistant Professor of History of Humanism

Meelezer: Dr. Fernando Suárez Müller, Assistant Professor for Ethics & Sustainability

Woordenaantal: 19330

24 juni 2023

Das Wenigste, was einen Sinn hat, ist im Leben mehr wert als das Größte ohne etwas.

- Carl Jung

Inhoudsopgave

Samenvatting	6
Dankwoord	7
Voorwoord	8
Inleiding	10
<i>Inleiding in de theorie van Freud</i>	<i>11</i>
<i>Inleiding in de theorie van Jung</i>	<i>12</i>
<i>Inleiding in de theorie van Bolen</i>	<i>13</i>
<i>Onderzoeksvragen</i>	<i>14</i>
<i>Onderzoeksdoelen</i>	<i>15</i>
<i>Maatschappelijke relevantie</i>	<i>15</i>
<i>Wetenschappelijke relevantie</i>	<i>16</i>
<i>Terminologie</i>	<i>17</i>
Sigmund Freud	19
<i>Freuds theorie van het onbewuste</i>	<i>19</i>
<i>De id, de ego en het superego</i>	<i>21</i>
<i>Freud en de Griekse mythologie</i>	<i>23</i>
De mythe van Oedipus	24
De mythe van Medusa.....	25
Freuds antieke collectie met voorwerpen van Olympiërs	26
Freuds selectiviteit van Griekse mythen	27
<i>Freuds nalatenschap</i>	<i>27</i>
Carl Gustav Jung	30
<i>De scheiding tussen Freud en Jung</i>	<i>30</i>

<i>Het persoonlijk onbewuste</i>	31
<i>Het collectief onbewuste</i>	31
<i>Individuatie</i>	33
<i>Streven naar individuatie</i>	33
<i>Archetypen</i>	34
<i>De functie van archetypen</i>	35
<i>Persona</i>	37
<i>Schaduw</i>	38
<i>Anima/animus</i>	38
<i>Zelf</i>	39
<i>Jung en de Griekse mythologie</i>	40
<i>Jungs nalatenschap</i>	41
<i>Kritiek op Jung vanuit een feministisch perspectief</i>	42
<i>Kritiek op Jung vanuit een genderkritisch perspectief</i>	42
Jean Shinoda Bolen	45
<i>Beschrijving van het werk van Bolen</i>	45
<i>Bolens visie op Grieks mythologische archetypen</i>	47
<i>Het effect van Bolens theorieën</i>	48
<i>Voorbeeld</i>	49
<i>Het effect op de vrouw</i>	50
<i>Verschillen en overeenkomsten tussen Freud en Bolen</i>	51
<i>Bolen tegenover Freuds visie op vrouwen</i>	51
<i>Freud en mythologie</i>	53
<i>Verschillen en overeenkomsten tussen Jung en Bolen</i>	54
<i>Bolen tegenover Jungs visie op vrouwen</i>	54
<i>De uiting van archetypen volgens Jung en Bolen</i>	55
<i>Huisvesting van de archetypen volgens Jung en Bolen</i>	56

<i>Kritische noot</i>	57
Conclusie	59
<i>Hoe verhoudt Freud zich tot de Griekse mythologie?</i>	59
<i>Welke theorieën over archetypen heeft Jung ontwikkeld?</i>	59
<i>Wat houdt de theorie van Bolen in ten aanzien van Grieks mythologische archetypen in en welke verschillen en overeenkomsten bestaan er ten opzichte van de theorieën van Freud en Jung?</i>	60
Freud.....	61
Jung	61
<i>Antwoord op de hoofdvraag</i>	63
Discussie en vervolg onderzoek	64
Literatuur	66
Bijlagen	72
<i>Bron 1: De Mythe van Oedipus</i>	72
<i>Bron 2: Jungs veelvoorkomende archetypen</i>	74
<i>Bron 3: de vijftien archetypen van de Griekse goden en godinnen volgens Bolen</i>	75

Samenvatting

Dit onderzoek draagt bij aan het begrip van archetypen en hun veronderstelde rol in de menselijke psyche, evenals aan de discussie over genderstudies en de empowerment van vrouwen. Het biedt inzicht in de manier waarop de theorieën van Jung, Freud en Bolen elkaar aanvullen en van elkaar verschillen ten aanzien van hun onderzoek naar de complexe dynamiek van de menselijke psyche en de betekenisvolle symboliek die daarin zou kunnen spelen.

Zowel Freud als Bolen gaan uit van het belang van het onbewuste en de invloed ervan op onze gedachten, gevoelens en gedragingen. Terwijl Freud de Griekse mythologie vooral gebruikt om zijn eigen theorieën te onderbouwen, benadrukken zowel Freud als Bolen beiden het belang van symboliek en mythologie in de psychologie. Jung daarentegen legde meer nadruk op de symboliek en diepere betekenis achter de mythologieën in brede zin, terwijl Bolen specifieke personen identificeert als archetypen binnen de Griekse mythologie. Bolen verkent de verschillende archetypische figuren uit de Griekse mythologie en analyseert hoe ze van toepassing kunnen zijn op de psychologische ontwikkeling en persoonlijke groei.

Bolen, Jung en Freud hebben elk een verschillende visie op vrouwen en gender. Volgens Freud ervaren vrouwen een gevoel van minderwaardigheid vanwege hun vermeende gebrek aan een penis, wat resulteert in zogenaamde castratieangst. Hij zag de vrouwelijke seksualiteit als gecompliceerd en onderdrukt. Ook Jung had een meer traditionele visie op vrouwen en plaatste hen vaak in stereotiepe genderrollen, waarbij ze geassocieerd werden met zorgzaamheid en dienstbaarheid. Bolens theorie is kritisch op het vrouwenperspectief van Freud en Jung en benadert de vrouwelijke psychologie vanuit een feministisch en empowerment perspectief.

Dankwoord

Allereerst wil ik mijn dank uitspreken naar mijn scriptiebegeleider, Marieke van den Doel. Bedankt voor de expertise en ondersteuning. Haar waardevolle en kritische feedback en hebben mij geholpen om op mijn onderzoek te reflecteren en verder de diepte in te gaan, waardoor er nu een scriptie ligt waar ik trots op ben.

Ook wil ik Fernando Suárez Müller bedanken, zijn kritische blik als meelezer heeft mij in de beginfase van mijn onderzoek een nieuw en interessant perspectief geboden, waardoor mijn scriptie een sterker wetenschappelijk karakter heeft gekregen.

Graag wil ik mijn vrienden en medestudenten bedanken voor hun waardevolle input en stimulerende discussies. Allereerst Victor, met wie ik samen begeleiding heb gekregen van Marieke. Naast de luchtigheid en het plezier dat hij mij heeft gebracht tijdens dit proces, heeft hij mij ook geholpen met verfijnen van mijn ideeën en mij voorzien van waardevolle perspectieven. Ook Eva, Rosa en Kerim zijn in dit proces erg belangrijk geweest. Samen hebben wij ons door dit proces gesleept. De aanmoedigingen en gezamenlijke inspanningen hebben het schrijven van mijn scriptie aangenamer gemaakt.

Daarnaast wil ik mijn familie en andere vrienden bedanken voor hun onvoorwaardelijke steun gedurende dit hele proces. In het bijzonder mijn vader Radboud, met wie ik interesse in dit onderwerp deel. Onze gesprekken over Jung, het lenen van jouw boeken en het sparren over mijn scriptie is waardevol en helpend geweest. Hij heeft mij gedurende deze reis gemotiveerd, waardoor ik mij kon blijven focussen op het einddoel. Daarnaast wil ik ook mijn moeder Margot, mijn broertjes David en Noah en Marjan bedanken. Zij hebben mij aangemoedigd, gesteund en begrip getoond tijdens dit proces. Ook een aantal van mijn vrienden van buiten de studie zijn van grote waarde geweest. Hun geloof in mij heeft mij gemotiveerd om door te zetten en het beste uit mezelf te halen. Ik ben dankbaar voor jullie allemaal.

Voorwoord

Voor mijn plezier lees ik graag Griekse mythen. Deze verhalen voelen voor mij magisch en raken naar mijn mening aan de kern van het leven. De personages, symboliek en de moraal in deze verhalen vind ik prachtig. Ik heb persoonlijk ondervonden hoe het bestuderen van de interpretaties van mythologie mij inzicht kon geven in mijn eigen psyche tijdens het lezen van het werk van Jean Shinoda Bolen. In haar werk onderzoekt ze de archetypische patronen van de Griekse goden en godinnen en verkent hoe ze resoneren met aspecten van onze eigen psychologische ontwikkeling en transformatie.

Ik ervoer herkenning en begrip in één specifiek godin toen ik een mythe las over Artemis in het werk van Bolen. Artemis is de godin van de jacht en de maan, die veel waarde hecht aan haar vrijheid en zich niet wil conformeren aan verwachtingen en vaststaande regels. Hoe meer ik over haar te weten kwam, hoe meer ik mij verbonden voelde met haar en haar eigenschappen, dit omdat ik mij in haar herkende. Het voelde inzichtelijk en ik vond steun in deze herkenbaarheid. Voor mij werd het pas echt interessant toen ik las over de schaduwzijde van deze godin. Haar competitiedrang en haar afwijzende houding zich te binden, raakte voor mij een zere plek. Ook dit is een deel van mijn karakter, een deel dat echter niet zo vaak zichtbaar is voor mijzelf, maar dat er welzeker zit. Kennis over Artemis en haar mythen hebben mij een spiegel voorgehouden en mij geconfronteerd met bepaalde overtuigingen en angsten die ik heb. Dit heeft mij ertoe gezet een kijkje te nemen in mijn binnenwereld, een stapje verder in het vergroten van mijn zelfkennis. Door deze persoonlijke ervaring ben ik mij verder gaan verdiepen in de Grieks mythologische archetypen van Bolen. Hoe meer ik las over bepaalde goden en godinnen, hoe meer mensen ik kon herkennen in hun karakters en eigenschappen. Via deze weg heb ik dit onderwerp gekozen voor mijn masterscriptie.

Er is een begrip uit Jungs theorieën dat ik als symbolische belichaming beschouw van mijn scriptieproces: de term '*nigredo*'. Volgens Jung wordt deze term geassocieerd met dood en wedergeboorte, waarbij het oude zelf sterft en plaatsmaakt voor een nieuw en getransformeerd zelf. Het is volgens Jung een cruciale fase waarin de persoonlijke groei en ontwikkeling plaatsvindt, en waarin

men de donkere aspecten van het zelf onder ogen ziet om zo tot een dieper begrip en integratie te komen. Het schrijven van mijn scriptie benadrukte de waarde van de leegte van *nigredo*, het onbekende en de uitdagingen die inherent zijn aan het schrijfproces. Het heeft mij doen ervaren dat het doorstaan van deze fase van duisternis en onzekerheid noodzakelijk is om tot een creatief en betekenisvol eindresultaat te komen. Het is een uitnodiging om deze leegte te omarmen, te verkennen en erdoorheen te gaan, met het vertrouwen dat er uiteindelijk "iets" zal ontstaan uit het ogenschijnlijke "niets".

Inleiding

Bolen is een psychiater en Jungiaanse analist die bekend staat om haar werk op het gebied van de Griekse mythologie en archetypen. In haar theorieën beschrijft ze de archetypische patronen, die volgens haar worden belichaamd door Griekse goden en godinnen. Door de archetypen te identificeren die worden weerspiegeld in de goden en godinnen van de Griekse mythologie, biedt Bolen een manier om archetypische patronen te begrijpen en toe te passen op het menselijk gedrag en de persoonlijke ontwikkeling. Door de Griekse mythologie te gebruiken als een kader voor het begrijpen van archetypische patronen, wil Bolen een rijke bron van symboliek en betekenis bieden, die ons kan helpen om onszelf en anderen beter te begrijpen. Haar benadering kan bijdragen aan het heroverwegen en herinterpreteren van de archetypen binnen de psychoanalyse en biedt nieuwe perspectieven op persoonlijke groei en zelfinzicht.

Binnen de psychologie hebben de theorieën van Sigmund Freud en Carl Jung een significante invloed gehad op ons begrip van de menselijke psyche en het ontstaan van psychologische problemen. Beide psychologen hebben unieke bijdragen geleverd aan het veld van de psychologie, waarbij ze zich richtten op verschillende aspecten van het onbewuste en de symbolische betekenissen die daarin verborgen zouden liggen. Zo onderzocht Freud de rol van het onbewuste in het menselijk gedrag en de manifestatie ervan in dromen. Hij benadrukte dat de mens wordt gedreven door instincten en verlangens die vaak onderdrukt worden door sociale normen. Hij gebruikte Griekse mythologie als een bron van symboliek om zijn theorieën te ondersteunen. Jung bouwde voort op Freuds werk en ontwikkelde zijn eigen concept van het collectieve onbewuste. Hij veronderstelde dat dit een laag van het onbewuste is die gedeeld wordt door alle mensen en waarin archetypische patronen en symbolen worden gevonden.

Het bestuderen van de relatie tussen Freud, Jung en Bolen draagt bij aan het begrip van de manier waarop psychologische theorieën zich ontwikkeld hebben. Het onderzoeken van hun theoretische relatie biedt inzicht in de ontwikkeling van psychoanalyse en dieptepsychologie. Door hun ideeën en perspectieven te vergelijken en contrasteren kan er bijgedragen worden aan een bredere begripsvorming van verschillende benaderingen binnen de psychologie en de

menselijke psyche. Bovendien zou dit deuren kunnen openen naar nieuwe perspectieven en ontwikkelingen in het veld van de psychologie.

In de volgende paragrafen wordt een inleiding gegeven op de drie denkers die centraal staan in dit onderzoek: Sigmund Freud (1856-1939), Carl Jung (1875-1961) en Jean Shinoda Bolen (1936). Door het verkennen van hun individuele bijdragen aan de psychologie wordt er een basis gelegd voor het onderzoeken van hun onderlinge relaties en invloeden.

Inleiding in de theorie van Freud

Freud onderzocht in zijn psychiatriepraktijk of het praten met patiënten over hun dromen invloed had op de genezing van psychische stoornissen (Freud, 1900, p. 6). Door middel van vrije associatie van droomreacties zouden door middel van deze psychoanalytische behandeling de diepste verlangens van de patiënten worden blootgelegd en psychologische barrières verdwijnen (Freud, 1900). Volgens Freuds concept van het onbewuste wordt de mens onbewust gedreven door instincten en verlangens. Deze verlangens worden volgens Freud geblokkeerd, omdat deze niet passen binnen de sociale norm (Freud, 1900, p. 35). Hij stelt dat volgens de gedragsregels in onze samenleving het bevredigen van bepaalde behoeften gezien wordt als onfatsoenlijk of zondig. Toch blijven deze verlangens volgens Freud voortbestaan, ondanks dat ze worden onderdrukt. Volgens Freud is men zich er niet van bewust hoe groot de invloed van deze onderdrukte driften in ons onbewuste zijn. Om dit inzichtelijk te maken deelde hij het onbewuste op in drie delen: de *id*, *ego* en *superego* (Freud, 1923). De *id* is het oer- en instinctieve deel van de geest waarin de seksuele driften van de mens verborgen zitten. Deze driften liggen onder de oppervlakte van het menselijk bewustzijn en maken daarom deel uit van het onbewuste (Freud, 1915). Het *superego* daarentegen is het morele deel van de persoonlijkheid of het geweten. Dit is gevormd door bepaalde normen en regels in onze kindertijd middels straffen en belonen. Het *ego* brengt de *id* en het *superego* samen door de verlangens tussen de twee te bemiddelen (Freud, 1923).

Om de algemene geldigheid van zijn theorie te onderbouwen, wendde Freud zich onder andere tot de Griekse mythologie (Freud, 1939). Meerdere personages

uit de Griekse mythologie, zoals Athena, Eros, Medusa, Oedipus en Perseus, vormen een (symbolische) uitleg voor Freuds theorieën over het onbewuste en de mannelijke en vrouwelijke psyche. Het door Freud veel gebruikte begrip ‘castratie’ is volgens hem een groot thema binnen de Griekse mythologie. Castratie belichaamt de grootste angst van de man, volgens Freud (2003, p. 105).

Freuds theorie is in de huidige wetenschap niet onomstreden. Erich Neumann, Jungs opvolger, suggereerde dat Freud te gefixeerd was op sociale aanpassing en dat hij patiënten gevangen hield in hun privéverleden (Paglia, 2006, p. 5). Freuds visie op vrouwen is vaak bekritiseerd en werd in sommige kringen van het reguliere feminisme een reden om zijn werk massaal af te wijzen (Paglia, 2006, p. 5). Ondanks zijn omstreden gendertheorie heeft Freud een grote invloed gehad op het in kaart brengen van de psyche en het droomleven, waardoor de visie op de menselijke psyche veranderde (Paglia, 2006, p. 6).

[Inleiding in de theorie van Jung](#)

Carl Gustav Jung was een invloedrijke Zwitserse psychiater en psychoanalyticus die bekend stond om zijn werk op het gebied van de dieptepsychologie. Hoewel Jung oorspronkelijk een volgeling en collega van Freud was, ontwikkelden ze later hun eigen onafhankelijke perspectieven en gingen ze uit elkaar vanwege verschillende theoretische en filosofische verschillen. De psychologische theorieën van Sigmund Freud en Carl Jung delen de opvatting dat een disharmonie tussen het onbewuste en de bewuste geest kan leiden tot psychologische problemen. Jung voegt hieraan toe dat het bewust maken van deze conflicten en het integreren ervan in het bewustzijn een essentieel onderdeel is van het zogeheten individuatieproces, waarbij het streven naar zelfverwerkelijking centraal staat. Het individuatieproces impliceert het onderzoeken van wat verborgen ligt in de schaduwen van het onbewuste en het bewust worden van verlangens en angsten die in het persoonlijk of het collectief onbewuste aanwezig zijn. Terwijl Freud zich richtte op het onbewuste als bron van psychische conflicten, legde Jung de nadruk op het collectief onbewuste. Het collectief onbewuste volgens Jung verwijst naar een laag van het psyche dat deel uitmaakt van het onbewuste dat universeel gedeeld wordt door alle mensen.

Jung introduceerde het concept van archetypen, die volgens hem universele structuren vormen in het collectieve onbewuste. Deze archetypen zouden gedragspatronen zijn die gemeenschappelijk zijn voor mensen over de hele wereld en zich manifesteren in dromen, maar ook in symboliek. De vier belangrijkste archetypen die Jung identificeerde zijn de persona, de schaduw, de anima/animus en het zelf, en zijn inherent aan ieder individu. Mythologie beschouwde hij als een waardevolle kennisbron ten aanzien van deze archetypen. De symboliek die uit de mythen naar voren komt zou diep verankerd zijn in het collectieve onbewuste en bevatten zo universele betekenissen en psychologische waarheden.

Hoewel Jung veel volgelingen heeft gekregen, is er ook kritiek op zijn werk gekomen. Critici beschuldigen hem van ‘metafysisch essentialisme’ en beschrijven zijn concepten als te vaag om wetenschappelijk te worden bestudeerd. Bovendien is er kritiek vanuit feministische hoek, waarbij zijn concepten van de anima en animus als stereotyperend worden gezien en gendergeneralisatie versterken. Deze kritiek vloeit voort uit het groeiende taboe op het spreken over ‘mannelijkheid’ en ‘vrouwelijkheid’ vanuit genderkritisch perspectief.

Inleiding in de theorie van Bolen

Met haar verkenning van de Griekse mythologische archetypen bouwt psychiater en Jungiaanse analist Jean Shinoda Bolen voort op de theorieën van Jung. Jungs theorieën over het collectieve onbewuste en de archetypen hebben de grondslag gelegd voor Bolens werk (Bolen, 2014, p. 11). In haar boeken *Goddesses in Everywoman* (2009) en *Gods in Everyman* (2014) beschrijft Bolen de archetypische patronen die volgens haar worden belichaamd door Griekse goden en godinnen. Door te ontdekken welke god of godin in onszelf aanwezig is, kunnen we een dieper begrip krijgen van onze eigen handelingen en reacties, en kunnen we gebeurtenissen in ons leven beter plaatsen, aldus Bolen. Bolen behandelt in haar werken de archetypen van vijftien Griekse goden en godinnen, verdeeld over mannelijke en vrouwelijke aspecten, die te vinden zijn in de bijlagen¹ (Bolen, 2009; 2014).

¹ Zie bron 3: de vijftien archetypen van de Griekse goden en godinnen volgens Bolen

Griekse mythen worden door Bolen beschouwd als psychologische allegorieën die de complexe, subtiele en terugkerende problemen van het menselijk bestaan behandelen. Ze zijn niet alleen geworteld in de realiteit, maar hebben ook op veel manieren bijgedragen aan de vorming van het moderne denken en zijn na duizenden jaren nog steeds relevant gebleven (Bolen, 2009, p. 22). Volgens Bolen (2009) kan het interpreteren van een mythe leiden tot intuïtief of rationeel inzicht in onszelf en anderen, en kan het bijdragen aan het herkennen van obstakels en valkuilen die ons ontwikkelingsproces kunnen belemmeren of doen ontsporen. Door een gedetailleerde beschrijvingen te geven, analyseert Bolen de specifieke kwaliteiten, problemen of uitdagingen die verband houden met elke door haar behandelde god of godin. De Olympische goden vertonen allemaal zeer menselijke eigenschappen en bevatten patronen die overeenkomen met menselijk gedrag; volgens Bolen is dat omdat ze voortkomen uit het collectieve onbewuste (Bolen, 2009, p. 33). Het ontdekken van iets mythisch in onszelf kan bijdragen aan een beter begrip van onszelf en onze eigen handelingen.

Bolens werk biedt een alternatieve benadering van de archetypen en draagt bij aan het heroverwegen en herinterpreteren van deze concepten binnen de psychoanalyse. Ze legt de nadruk op de persoonlijke ontwikkeling en zelfinzicht die voortvloeien uit het herkennen en begrijpen van de archetypische patronen in onszelf. Door de verbinding te leggen tussen de Griekse mythologie, Jungs theorieën en Freuds kritiek, biedt Bolen een waardevolle bijdrage aan het veld van de dieptepsychologie. Bolen, die voortbouwt op Jungs werk, werpt een vernieuwde blik op de archetypen en geeft ruimte aan een bredere interpretatie en erkenning van de diversiteit binnen de menselijke psyche.

Onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek richt zich op de invloed van de theorieën van Freud en Jung op Bolens visie op de Griekse mythologische archetypen. Specifiek wordt onderzocht op welke wijze de ideeën en concepten van Freud en Jung verschillen van of hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van Bolens theorieën over de archetypen die voortkomen uit de Griekse mythologie. Door de verkenning van deze invloeden en connecties tracht ik een dieper inzicht

te verkrijgen in de evolutie en integratie van deze denkrichtingen binnen de psychologie en het begrip van archetypische patronen in de menselijke ervaring. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: *Op welke wijze hebben de theorieën van Freud en Jung invloed gehad op Bolens theorie van de Grieks mythologische archetypen?*

De deelvragen die ik binnen deze scriptie wil beantwoorden, fungeren als bouwstenen voor de onderzoeksvraag. Om deze reden splits ik de vraag op in de drie hoofdthema's binnen dit onderzoek; dit betreft de theorie van Freud over het onbewuste en zijn relatie tot Griekse mythologie, de theorie van Jung over de archetypen en als laatste de theorie over de Grieks mythologische archetypen van Bolen. De drie desbetreffende deelvragen die een antwoord op hoofdvraag vormen, luiden als volgt:

- *Hoe verhoudt Freud zich tot de Griekse mythologie?*
- *Welke theorieën over archetypen heeft Jung ontwikkeld?*
- *Wat houdt de theorie van Bolen in ten aanzien van Grieks mythologische archetypen in en welke verschillen en overeenkomsten bestaan er ten opzichte van de theorieën van Freud en Jung?*

Onderzoeksdoelen

Dit onderzoek heeft een tweeledig theoretisch doel: (a.) Onderzoeken of Freuds visie op de mythologie mogelijk van invloed is geweest op Bolens theorie van de Grieks mythologische archetypen. En (b.) de relatie onderzoeken tussen de Grieks mythologische archetypen van Bolen en de theorie van Jung over archetypen.

Maatschappelijke relevantie

Archetypen herkennen we volgens Jung intuïtief, omdat ze onderdeel uitmaken van eeuwenoude, universele gedachten- en gedragspatronen. Ik onderzoek hoe volgens verschillende auteurs archetypen positief kunnen bijdragen aan zelfonderzoek en inzicht in de eigen psyche kunnen bewerkstelligen. Het begrijpen van deze archetypen en hun invloed op de menselijke psyche kan bijdragen aan een dieper inzicht in de menselijke ervaring, de culturele symboliek

en de collectieve verhalen die ons vormen als individuen en als samenleving. Daarnaast kan het onderzoeken van deze archetypen en de psychologische theorieën erachter bijdragen aan het vergroten van zelfbewustzijn en persoonlijke groei. Het kan individuen helpen om hun eigen innerlijke processen beter te begrijpen, hun schaduwzijden te erkennen.

Door de relatie tussen de denkers Freud, Jung en Bolen te onderzoeken, kunnen we de evolutie van het denken over archetypen en de interpretatie van mythologie beter begrijpen. Dit kan leiden tot een verrijking van onze kennis over de menselijke geest, persoonlijke groei en de rol van symboliek in ons leven. Het kan ons helpen om diepere lagen van betekenis te ontdekken in mythologische verhalen, literaire werken en symbolische expressie, en daarmee onze culturele en persoonlijke identiteit verder te verkennen.

Wetenschappelijke relevantie

Het onderzoeken van de relatie en de verschillen tussen de theorieën van Freud en Jung en de theorie van Bolen van de Grieks mythologische archetypen vult een kennislacune op, omdat het een brug slaat tussen verschillende perspectieven en disciplines binnen de psychologie. Door deze samenhang te onderzoeken, kan men inzicht krijgen in de evolutie van psychologische theorieën en de invloed ervan op ons begrip van de menselijke psyche. Bovendien biedt het verkennen van deze relatie een waardevolle bijdrage aan het bredere academische en maatschappelijke debat over de rol van mythen, symboliek en archetypen in ons leven. Het stelt ons in staat om onze eigen identiteit, gedragingen en psychologische processen beter te begrijpen en te verbinden met eeuwenoude verhalen en symbolen die geworteld zijn in onze collectieve geschiedenis.

Dit onderzoek kan bijdragen aan de verdere ontwikkeling en verfijning van de psychologische theorieën en concepten die door deze denkers zijn geïntroduceerd. Het onderzoek kan bijdragen aan het begrijpen van de universele menselijke ervaringen. Door de gemeenschappelijke thema's en patronen die in mythologische verhalen en archetypische beelden voorkomen te onderzoeken, kunnen we inzicht krijgen in de diepere lagen van de menselijke psyche en de universele aspecten van ons menselijk bestaan. Dit levert een bijdrage aan het

groeïende discours over psychoanalyse, de empowerment van vrouwen en genderkritiek, en nodigt uit tot verdere reflectie en discussie op deze gebieden.

Bovendien kan een wetenschappelijke benadering van dit onderwerp bijdragen aan de ontwikkeling van nieuwe methodologieën en benaderingen binnen de psychologie en culturele studies. Het kan leiden tot nieuwe manieren om archetypen te onderzoeken, te meten en te analyseren, en zo bijdragen aan de verdere vooruitgang van het vakgebied. Dit kan resulteren in een beter begrip van de menselijke cultuur en de rol van archetypen in de vorming van culturele identiteiten en overtuigingsystemen.

Terminologie

De begrippen die in dit onderzoek van belang zijn, zijn de volgende drie: ‘archetypen’, ‘het onbewuste’ en ‘zingeving’.

Een definitie van het concept ‘archetype’ kan als volgt worden beschreven: *‘Een archetype is een universeel, herkenbaar patroon of thema dat voorkomt in verhalen, mythen, symbolen en religieuze rituelen over de hele wereld. Het is een voorbeeld van een bepaalde karaktertrek, situatie of object dat voorkomt in verschillende culturen en tijden. Archetypen worden vaak gebruikt om de diepere betekenis van verhalen te verduidelijken en om de kernwaarden van een cultuur te versterken’* (Definieer.nl, z.d.).

De term ‘het onbewuste’ kan gedefinieerd worden als de: *‘elementen uit de psychische belevingswereld die niet bewust ervaren kunnen worden, maar niettemin het zielenleven sterk bepalen’* (Woorden.org, z.d.).

Het begrip ‘zingeving’ wordt in dit onderzoek beschouwd als existentiële zingeving. Existentiële zingeving gaat over de zin van het bestaan (Alma & Smaling, 2010 p. 24). Jacobs (2020, p. 14) beschrijft zingeving als het dynamische proces waarin je je als mens op een bepaalde manier tot de wereld gaat verhouden en betekenis geeft aan dat wat er in het leven gebeurt.

Hoofdstuk 1 Sigmund Freud

Sigmund Freud

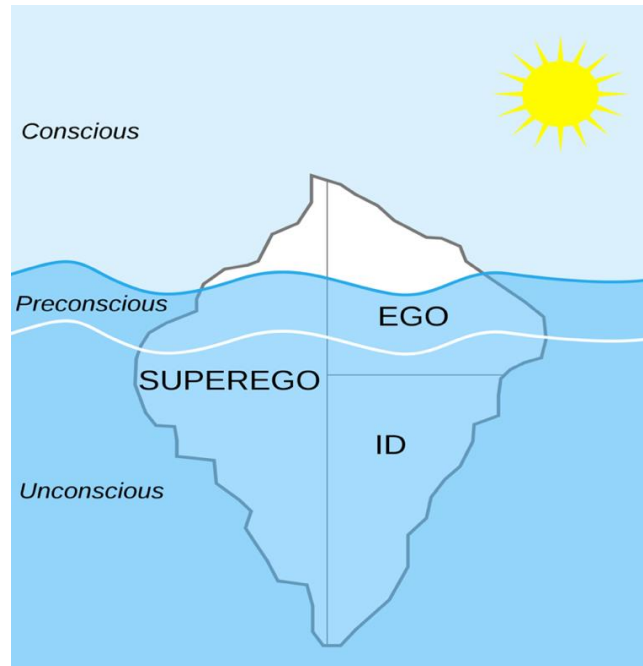
In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de psychoanalytische theorie van Freud. Bolen heeft haar werk voornamelijk gebaseerd op de ideeën van Jung, die op zijn beurt beïnvloed was door Freud. Het begrijpen van Freuds theorieën stelt ons in staat om de evolutie van het denken over de psyche te volgen en de context te begrijpen waarin latere theorieën, zoals die van Bolen, zich ontwikkelden. Bovendien heeft Freud onderzoek gedaan naar de betekenis en interpretatie van mythen en legenden, en heeft hij de psychoanalytische benadering toegepast op de studie van mythologie (Sels, 2011, p. 58).

Freuds theorie van het onbewuste

In de tweede helft van de negentiende eeuw werd het positivisme de dominante trend in het westerse denken. Hierin stond de overtuiging centraal dat de mens ware kennis en rationele controle over zichzelf en de wereld kan verwerven. Freud heeft bijgedragen aan deze manier van denken met zijn concept van het onbewuste. Door het werken als arts in zijn psychiatrische praktijk meende hij dat de oplossing voor psychische stoornissen lag in praten met patiënten over hun dromen (Freud, 1900, p. 6). Hierover legde hij uit dat wij onbewust worden gedreven door onze seksuele verlangens², die de mens bewust blokkeert, omdat deze niet passen binnen de sociale norm (Freud, 1900, p. 35). Volgens de gedragsregels in onze samenleving wordt het bevredigen van deze behoeften gezien als onfatsoenlijk of zondig. Toch blijft dit verlangen bestaan, ook al wordt dit onderdrukt. Volgens Freud is men zich er niet van bewust hoe groot de invloed van deze onderdrukte driften in ons onbewuste zijn. Ze liggen als een ijsberg³ onder de oppervlakte van het menselijk bewustzijn en maken daarom deel uit van het onbewuste (Freud, 1915).

² *Trieben*: driften

³ Zie Afbeelding 1: De ijsberg van Freud: Het bewuste, voorbewuste en onbewuste

Afbeelding 1: De ijsberg van Freud: Het bewuste, voorbewuste en onbewuste

Zoals op de bovenstaande afbeelding te zien is, stelt Freud dat je de menselijke geest metaforisch kan omschrijven als een ijsberg (Vernon, 2019, 16:20). Slechts het topje van deze ijsberg is zichtbaar boven het water; dit is het bewustzijn van de menselijke geest (*das Bewusste*). Net onder de golven bevindt zich het voorbewuste (*das Vorbewusste*). Dit is de activiteit waarin informatie potentieel toegankelijk is, maar niet direct toegankelijk is. De informatie bevindt zich dan net niet in het bewustzijn, maar met wat inspanning valt deze informatie te achterhalen (Vernon, 2019, 16:35). Je bewuste geest kan als het ware onder water duiken om te zien wat zich onder de golven afspeelt; op deze manier kan men relatief gemakkelijk ophalen wat zich in het voorbewuste bevindt (Vernon, 2019, 16:40). Dit zijn dingen die in je gedachten en geheugen aanwezig zijn, maar niet actief. Denk hierbij aan de combinatie van cijfers in je telefoonnummer of weten wat je twee dagen geleden hebt ontbeten. Dieper onder de oppervlakte van het water bevindt zich het grootste deel van de ijsberg, onzichtbaar in de diepte en het duister van het water. Alles wat niet te zien is van deze ijsberg, ofwel van de menselijke geest, is het onbewuste (*das Unbewusste*). Het kost veel meer werk en inspanning om gevoelens, herinneringen en gedachten die zich in het onbewuste bevinden, omhoog te halen. Naarmate je nog dieper gaat, kunnen er dingen zijn

waar je nooit helemaal bij kan geraken (Vernon, 2019, 16:55). Een voorbeeld hiervan zou de herinnering aan de eerste drie jaar van je leven kunnen zijn, iets waarvan de meeste mensen geen directe herinnering hebben (Vernon, 2019, 17:05).

De id, de ego en het superego

Binnen de drie lagen van het bewuste, voorbewuste en onbewuste maakt Freud een onderscheid tussen drie elementen die zich in verschillende stadia van ons leven ontwikkelen⁴, namelijk de *id*, *ego* en *superego* (Freud, 1923). Freud behandelt ze alsof het afzonderlijke personen zijn met hun eigen wil, die met elkaar interacteren, soms ruziënd en soms samenwerkend (Sletvold, 2013, p. 94). De manier waarop deze drie elementen met elkaar in contact treden heeft invloed op het individu.

Diep in het onbewuste zit de *id* gevestigd, volgens Freud; het omvat het instinctieve en primitieve gedrag van de mens. De *id* houdt zich bezig met primaire denkprocessen die irrationeel en fantasierijk zijn. Deze vorm van het denkproces heeft geen begrip voor de objectieve werkelijkheid en is egoïstisch van aard. Gevoelens en gedachten die hieruit voortkomen kunnen vreemd aanvoelen en zijn moeilijk te ontcijferen (Vernon, 2019, 18:25). Omdat de driften zich afspelen in het onbewuste, verschijnt dit conflict vaak in onze dromen; dit is waar het onbewuste in contact komt met het bewuste (Freud, 1900, p. 24). Volgens Freud wil de *id* de mens aanzetten tot behoeftebevredigende en stress-verminderende activiteiten, die als plezier worden ervaren (Lapsley, 2011, p. 5). Vanaf de geboorte is de *id* al aanwezig in de menselijke psyche, stelt Freud. Op dat moment heeft het kind nog geen bewustzijn van de wereld om zich heen en is het voortdurend gericht op het vervullen van basisbehoeften, zoals slapen, eten en het krijgen van aandacht. De *id* wordt gekenmerkt door driften en verlangens die niet gebaseerd zijn op redelijkheid of gezond verstand. Het deel binnen onze menselijke psyche dat wel vanuit gezond verstand acteert is het *ego*, aldus Freud.

⁴ Zie Afbeelding 1: De ijsberg van Freud: Het bewuste, voorbewuste en onbewuste

Het ego vormt zich later in de ontwikkeling van de mens; pas als hij zich bewust wordt van de directe invloed van de externe wereld (Lapsley, 2011, p. 1). Volgens Freud is het ego het deel van onze psyche dat grotendeels bewust is, maar waar ook veel processen onbewust plaatsvinden.

‘The ego is not sharply separated from the id; its lower portion merges into it.... But the repressed merges into the id as well, and is merely a part of it. The repressed is only cut off sharply from the ego by the resistances of repression; it can communicate with the ego through the id.’ (Geciteerd via Freud, 1923, p. 24).

In het bovenstaande citaat geeft Freud aan dat de id en het ego niet geheel zijn afgescheiden van elkaar (zoals te zien is op afbeelding 1) maar ze vloeien in elkaar over. Freud betoogt dat het onderste gedeelte van het ego vast geworteld zit aan de id (Sletvold, 2013, p. 94). Door middel van de connectie tussen de ego en de id, kan de id onderdrukte gevoelens of gedachten communiceren met het ego (Lapsley, 2011, p. 6). Freud stelt dat het ego, dat geleid wordt door het realiteitsprincipe, tot doel heeft om onmiddellijke behoeften uit te stellen en effectief functioneren mogelijk te maken. Het ego ontwikkelt zich door de directe invloed van de buitenwereld op het id (Freud, 1923, p. 25). Het heeft voornamelijk betrekking op de manier waarop je jezelf ziet als individu en hoe je jezelf herkent. In zijn eerste werken gebruikte Freud het woord ‘ego’ om het gevoel van eigenwaarde aan te duiden, maar dit herzag hij en paste hij aan naar begrippen zoals oordeelsvermogen, tolerantie, realiteitstoetsing, controle, planning, verdediging, verwerking van informatie en het geheugen (Snowden, 2006, p. 105). Volgens Freud helpt het ego ons om onze gedachten te ordenen en zo de wereld om ons heen te begrijpen (Snowden, 2006, p. 106).

Terwijl de id tracht plezier en genot na te jagen en het ego beheerst wordt door rede, tracht het superego om idealistische doelen en moraliteit na te streven (Lapsley, 2011, p. 1). Het superego wordt volgens Freud als laatste gevormd in de menselijke psyche, en komt tot stand door de invloed van de omgeving (Vernon, 2019, 18:40). Het superego weerspiegelt de internalisering van culturele regels,

regels binnen de opvoeding en de sociale verwachtingen. Door middel van onze ouders, opvoeders, leraren en rolmodellen maken wij kennis met deze gedragsregels en sociale verwachtingen. Dit deel van de menselijke psyche komt dus niet uit onszelf, maar is overgenomen vanuit de omgeving (Vernon, 2019, 19:05). Het superego oefent invloed uit op hoe een persoon zijn leven wil leiden en bepaalt wat als moreel en ethisch beschouwd wordt; het weegt af wat goed of slecht is om te zeggen, wat vriendelijk of onvriendelijk is en wat veilig of onveilig is (Vernon, 2019, 19:55). Het helpt ons in de samenleving te passen door ons op sociaal aanvaardbare manieren te laten handelen en handhaaft ons gevoel voor moraliteit (Snowden, 2006, p. 107).

Het superego probeert perfectie af te dwingen en houdt vast aan ideale normen en moralistische doelen. Een gevolg hiervan is dat het superego reageert op de onvolkomenheden van het ego door schuldgevoelens op te wekken (Lapsley, 2011, p. 7). *‘Zo worstelt het ego, gedreven door het id, beperkt door het superego, afgestoten door de realiteit’* (Freud, 1933, p. 110) en het breekt uit in *‘realistische angst met betrekking tot de buitenwereld, morele angst met betrekking tot het superego en neurotische angst met betrekking tot de kracht van de passies in de id’* (Freud, 1933, p. 111).

Freud en de Griekse mythologie

Freud beschouwde mythologische figuren als de manifestatie van de verborgen verlangens van de mens. Hij probeerde de universele patronen van de menselijke driften te ontdekken die in deze figuren zouden zijn verankerd (Freud, 2003, p. 3). Op deze manier probeerde Freud zijn theorie van het onbewuste nader te onderbouwen. In Griekse mythen zijn veel 'Freudiaanse' thema's als castratie, incest en patricide (vadermoord) terug te vinden (Sels, 2011, p. 58). Freud is van mening dat mythen de symbolische weergaven van de psyche vormen (Freud, 1985, p. 286). Daarnaast relateert hij onze menselijke instincten als volgt aan de mythologie: *‘The theory of the instincts is so to say our mythology. Instincts are mythical entities magnificent in their indefiniteness’* (geciteerd via Freud, 1964, p. 95). Met deze woorden lijkt hij te zeggen dat er voor hem een wezenlijke relatie tussen psychoanalyse en mythologie bestaat. De mythologie lijkt in veel opzichten

op de psychoanalyse: beiden houden zich bezig met het irrationele, beiden werken met verhalen en beiden hebben te maken met het interpreteren van metaforische taal (Sels, 2011, p. 56).

De mythe van Oedipus

Freud gebruikte Griekse mythen⁵ om zijn theorieën over de psyche te bewijzen. Zo haalt Freud de Griekse tragedie van Oedipus aan,⁶ waarin een orakel voorspelt dat koning Laios van Thebe en koningin Iokaste een zoon zouden krijgen die zijn eigen vader zou vermoorden en met zijn moeder zou trouwen. Wanneer hun zoon Oedipus geboren wordt, beveelt de koning de baby te doden. Oedipus wordt echter uit medelijden te vondeling gelegd en gevonden door een herder die hem naar de kinderloze koning Polybos en diens vrouw Merope brengt. Oedipus groeit daar liefdevol op zonder weet van zijn biologische ouders. Wanneer Oedipus volwassen is, krijgt ook hij van het orakel te horen dat hij zijn vader zal vermoorden en met zijn moeder zal trouwen. In de angst voor de uitkomst van deze voorspelling gaat Oedipus niet meer terug naar huis, maar vertrekt hij richting Thebe. Onderweg ontmoet hij zijn biologische vader Laios, die hij uiteraard niet herkent, en doodt hem tijdens een ruzie. In Thebe aangekomen komt hij oog in oog te staan met de sfinx (een mythisch wezen met het lichaam van een leeuw en een menselijk gezicht) die de stad al tijden teistert. Het lukt Oedipus om het raadsel van de sfinx op te lossen, waardoor de stad verlost is. Als beloning wordt Oedipus gekroond als de nieuwe koning van Thebe en trouwt hij de weduwe Iokaste (die zonder zijn weten zijn moeder blijkt te zijn). Wanneer Oedipus ontdekt dat de profetie uit is gekomen en dat hij met zijn moeder is getrouwd en zijn vader heeft vermoord, steekt hij zijn beide ogen uit.

Met deze mythe wilde Freud laten zien dat de mens naar seksuele activiteiten met de ouder van het andere geslacht hunkert, maar deze gevoelens onderdrukt (Freud, 1923, p. 47). Hij legt uit dat kinderen in de kleuterleeftijd (voornamelijk jongens) seksuele verlangens hebben naar de ene ouder, en de andere ouder daarbij als rivaal beschouwen (Freud, 1923, p. 48). Deze mythe vormde dus de basis

⁵ Oedipus en zijn ouders; Zeus en zijn vader Kronos; legenden over Narcissus, Echo en Psyche

⁶ Voor de uitgebreide versie van de mythe van Oedipus zie Bijlagen: Mythe van Oedipus

waarvan uit Freud zijn theorie over het Oedipuscomplex ontwikkelde.⁷ Hij gaat uit van het verlangen naar vereniging en contact met de ouder van het andere geslacht, en een daarmee gepaard gaande wens om de rivaliserende ouder van hetzelfde geslacht te verdringen. De competitie om de ouder van het andere geslacht veroorzaakt angst. De uitwerking van de oedipale situatie is niet mogelijk door wat Freud ‘castratieangst’ noemt (Lapsley & Stey, 2011, p. 6): “*fobie voor het verliezen van de mannelijke geslachtsdelen*” (Woorden.org, z.d.). Dit wil zeggen dat de zoon zijn oedipale verlangens om zijn moeder te veroveren moet onderdrukken, om niet als straf door zijn vader gecastreerd te worden. Volgens Freud is ook het meisje oorspronkelijk aan de moeder gebonden, maar wanneer zij ontdekt dat zichzelf en haar moeder geen penis hebben, wordt ze boos op haar moeder en houdt zij haar daarvoor verantwoordelijk. Haar aandacht verplaatst zich, aldus Freud, vervolgens naar haar vader en ze fantaseert erover zwanger van hem te worden, omdat dit de ontbrekende penis zou compenseren (Thompson, 1943, p. 123). Dit noemt Freud ‘penisnijd’: “*de fase in de seksuele ontwikkeling wordt aangeduid waarin een meisje beseft dat zij mist wat jongens wel hebben, namelijk een penis*” (Woorden.org, z.d.).

Castratieangst kan worden geïnterpreteerd als angst voor ‘ontmanning’ bij mannen en penisnijd kan zich uiten als een agressief verlangen bij vrouwen (Campbell, 2017, p. 491). Volgens Freud wordt dit Oedipuscomplex ‘opgelost’ wanneer de jongen zijn doel voor de verovering van zijn moeder opgeeft door zijn angst en incestueuze verlangens te onderdrukken en zich te identificeren met de ouder van hetzelfde geslacht (Lapsley & Stey, 2011, p. 1).

De mythe van Medusa

Een van de Griekse mythen die Freud aanhaalt om zijn theorie over het castratiecomplex verder te onderbouwen is de mythe van Medusa. Medusa wordt in de Griekse mythologie omschreven als een vervloekt meisje dat door Athena veranderd was in een monster met slangen als haren en een verstenende blik

⁷ Psycholoog Carl Gustav Jung (1875-1961) bedacht voor meisjes met oedipale fantasieën de term ‘Elektracomplex’. Net als bij het Oedipuscomplex verwijst deze naam naar een figuur uit de Griekse mythologie, in dit geval Elektra, een oceanide: de dochter van de zeegoden Oceanus en Tethys.

(Historiek, 2023). Haar aanblik was zo verschrikkelijk dat iedereen die haar aankeek in steen veranderde. De mythe eindigt met de onthoofding van Medusa door Perseus, die haar hoofd aan Athena aanbood. *Das Medusenhaupt* (1922, postuum gepubliceerd in 1940) van Sigmund Freud, is een zeer kort essay over de mythe van Medusa. Freud stelde haar onthoofding gelijk aan castratie en beweerde dat de terreur van Medusa een weerspiegeling was van de castratieangst die in de jongen plaatsvindt wanneer hij ondervindt dat vrouwen geen penis hebben (Freud, 2017, p. 311).

Freud legt uit dat de slangen op het hoofd van Medusa symbool staan voor het castratiecomplex. Hij stelde dat de slangen de penis vervangen en dat de aanblik van Medusa's hoofd de toeschouwer verstijfd van angst, wat volgens hem symbool staat voor een erectie (Freud, 1940, p. 84-85).

Freuds antieke collectie met voorwerpen van Olympiërs

Freuds interesse in Griekse mythologie blijkt ook uit zijn collectie van 72 Griekse voorwerpen die bij hem thuis en op zijn werkkamer stonden. Daarvan bezat Freud tenminste twintig Grieks mythologische beeldjes en kruiken die tentoongesteld worden in het *Freud Museum London*. Uit deze collectie blijkt dat Freud minstens zeven beeldjes bezat van Eros⁸, de Griekse god van de liefde. In Freuds theorie wordt Eros beschouwd als een van de twee primaire driften, die ook wel het basislevensinstinct worden genoemd. Freud beschrijft Eros en Thanatos, die volgens hem 'de verschijnselen van het leven' moeten verklaren (Gerber, 2019), Eros als de God van de liefde en Thanatos als de god van de dood of doodsdrijf.

Beelden van androgyne, kinderloze vrouwelijke godinnen intrigeerden Freud (Freud London Museum, z.d.). De Griekse godinnen Artemis en Athena zijn beiden kuis, 'vermannelijkt'⁹ en zijn maagdelijke godinnen van agressie: Artemis is de godin van de jacht; Athena is de godin van de oorlog evenals de godin van de wijsheid (Freud London Museum, z.d.). Mogelijk daarom is Athena een veelvoorkomend figuur binnen de antieke collectie van Freud. Maar er is nog een reden dat Freud geïntrigeerd was door Athena. Volgens Freud fungeert het hoofd

⁸ Eros, de zoon van Aphrodite

⁹ Volgens Freud

van Medusa dat afgebeeld staat op het schild van Athena, als een afschrikmiddel voor alle seksuele verlangens van haar minnaars en symboliseert het de ontoegankelijkheid van de godin (Freud, 1940, p. 273).¹⁰

Freuds selectiviteit van Griekse mythen

Freud is vrij selectief in zijn omgang met Griekse mythen (Morales, 2007, p. 75). Bij de mythe van Medusa richt hij zich slechts op een klein onderdeel uit het verhaal en betreft zowel het begin en het einde ervan niet bij zijn analyse. In zijn tekst '*Zur Gewinnung des Feuers*' behandelt Freud de mythe van Prometheus. Echter negeert hij bij het gebruik van deze mythe de gehele schepping van Pandora, wat de hoofdgebeurtenis is van dit verhaal. Freud is dus erg selectief in de mythologische elementen die zijn theorieën moeten onderbouwen. Als gevolg van deze vrije interpretatie verliest hij echter de volledige context van de mythe uit het oog, waardoor een deel van de overtuigingskracht die de Griekse mythen aan zijn theorieën verleent, verloren gaat. Er wordt zelfs gesteld dat het meningsverschil over mythologie hetgeen is dat Freud en Jung uiteen heeft gedreven (Sels, 2011, p. 58).

Freuds nalatenschap

Freud wordt door zijn vernieuwende theorieën nog altijd gezien als grondlegger van de menselijke psychologie. Hij slaagde erin een theorie te ontwikkelen die een brug sloeg tussen de meetbare en tastbare wereld van de wetenschap en de onmeetbare en ongrijpbare binnenwereld van de menselijke psyche (Vernon, 2019, 5:30). Zijn ideeën zorgden voor dieper inzicht in onderdrukte verlangens.

Uit Freuds psychoanalyse ontstond een filosofische beweging en hij inspireerde vele andere denkers, waaronder Jung. Hoewel hij in het verleden (en nog steeds) universeel werd geprezen als een zeer belangrijk intellectueel figuur, worden zijn teksten tegenwoordig vaak bekritiseerd. De psychoanalyse wordt tegenwoordig gezien als omstreden en conservatief. Met name Freuds opvattingen over de man-vrouwverhoudingen staan ter discussie: de vrouw moest namelijk

¹⁰ Aangezien ze de angstaanjagende geslachtsdelen van de vrouw/moeder laat zien, aldus Freud.

onderdanig zijn aan de man. Zijn visie op de onderworpenheid van de vrouw komt heel duidelijk naar voren in Freuds opvattingen over homoseksualiteit (Freud, 1920). Seksuele aantrekkingskracht tussen mannen beschouwde hij als een onvermijdelijk deel van de menselijke psyche, maar een relatie tussen vrouwen keurde hij echter af (Freud, 1920, p. 125), aangezien de leidende rol van de man hier verloren gaat. Hij meent dat de vrouw het lot als echtgenote en moeder moet aanvaarden.

Vooraf vanuit de feministische hoek kwam veel kritiek op de uitspraken van Freud. Niet alleen zou hij de vrouw met zijn theorieën ondergeschikt maken aan de man, zijn theorieën zouden ook een negatieve invloed hebben op de vrijheid van de vrouw in de samenleving: *“Sinds Freud ontdekte hoe iemands jeugd ingreep in zijn latere leven, is men doodsbenuwd geworden dat moeders te kort schieten in hun taak. Van hoog tot laag beijvert men zich een vrouw in te prenten hoe onmisbaar zij is voor haar kinderen”* stelde de bekende feministe Joke Kool-Smit (1984, p. 33). Tegenwoordig wordt de opvoeding van kinderen veel meer gezien als iets wat verdeeld wordt tussen ouders en waar geen volledige verantwoordelijkheid bij de vrouw ligt.

Freuds theorieën hebben nog altijd invloed op de hedendaagse filosofie van het onbewuste (Vernon, 2019, 1:55), ook al worden zijn teksten tegenwoordig beschouwd als controversieel en conservatief. In reactie hierop zijn veel van zijn theorieën herzien en gemoderniseerd. Zijn theorie op het onbewuste is niet verworpen maar heeft een gemoderniseerde en progressieve vorm gekregen. In het volgende hoofdstuk wordt beschreven op welke manier Carl Gustav Jung voortbouwt op de theorie van Freud, maar ook zaken verwerpt.

Hoofdstuk 2 Carl Gustav Jung

Carl Gustav Jung

Jungs theorieën hebben invloed gehad op verschillende disciplines, waaronder psychologie, filosofie, literatuur, religie en kunst. Aangezien Jung het concept van archetypen introduceerde, is het begrijpen van Jungs theorie van belang voor de vergelijking met de theorie van Bolen over Grieks mythologische archetypen. Door de opvattingen van Jung te bestuderen, kunnen we een dieper inzicht krijgen in het ontstaan van en de betekenis achter de Griekse mythologisch archetypen die door Bolen zijn ontwikkeld. In dit hoofdstuk zal de theorie van Jung met betrekking tot het collectief onbewuste, de rol van archetypen en de kritiek op zijn werk worden onderzocht.

De scheiding tussen Freud en Jung

Freud en Jung ontwikkelden vanaf 1907 een hechte band en, zoals blijkt uit hun jarenlange correspondentie (Freud, Jung, & McGlashan, 1994), deelden zij eenzelfde visie op het onbewuste en de droomanalyse. Freud beschouwde Jung als zijn leerling en opvolger. Echter, om verschillende redenen veranderde deze relatie in de loop der tijd.

Toen Jung Freud over een droom vertelde, waarin Freud de vaderfiguur van Jung was, interpreteerde Freud dit als een uitdrukking van een doodswens jegens hem (Bolen, 2009, p. 23). Freud zag dit als een persoonlijke bedreiging, wat leidde tot verslechtering van de relatie tussen de twee psychologen. Daarnaast begon Jung zich steeds meer te distantiëren van Freuds visie, vooral toen hij het concept van het collectief onbewuste begon te ontwikkelen en de theorieën van Freud over menselijke driften nuanceerde. Jung zag de driften als slechts één aspect van het onbewuste en geloofde dat er ook andere invloeden waren die het gedrag en de psychische processen van individuen beïnvloedden, waaronder de archetypen. Hierdoor ontstond er vanaf 1913 een kloof tussen de twee denkers (Freud, Jung, & McGlashan, 1994, p. 260).

Nadat Jung door Freud was afgewezen en uit de psychoanalytische gemeenschap werd verstoten, bevond hij zich in een donkere periode van onzekerheid en isolatie (Bolen, 2009, p. 227). Na de breuk met Freud noemde Jung zijn methode 'analytische psychologie' om zich te onderscheiden van Freuds

'psychoanalyse'. Sindsdien is er ook een kloof ontstaan tussen de volgers van Freud en Jung, en zijn er wereldwijd verenigingen opgericht voor zowel de psychoanalyse als de analytische psychologie die naast elkaar bestaan.

Het persoonlijk onbewuste

Volgens Jung is het onbewuste een belangrijk concept in de psychologie. Jung splitst in zijn theorieën het onbewuste op in het 'collectief onbewuste' en het 'persoonlijk onbewuste'. In deze paragraaf zal allereerst het persoonlijk onbewuste worden behandeld.

Jungs visie op het persoonlijk onbewuste heeft een raakvlak met Freuds theorie over het onbewuste; het bestaat uit persoonlijke ervaringen van het individu (LaLlave & Gutheil, 2012, p 460). Jung stelt dat het persoonlijk onbewuste beperkt is tot het leven van één persoon en dat het bestaat uit ervaringen en herinneringen die iemand in zijn latere leven vergeten is of heeft weggestopt. Dit kunnen ervaringen zijn die niet langer relevant zijn voor het individu of herinneringen die verdrongen zijn, zoals angsten die het dagelijks functioneren belemmeren (Jung, 2014b, p. 93).

Jung gaat ervan uit dat wanneer een persoon bepaalde behoeften en verlangens voor een lange tijd verdringt, het persoonlijk onbewuste aanwijzingen naar het bewustzijn zal sturen om te signaleren dat men zich bewust moet worden van iets onbewusts. Volgens Jung zijn dromen de belangrijkste boodschappers in dit proces (Jung, 2014b, p. 94). Onze dromen bevatten symbolische beelden die wij niet met bewuste bedoeling creëren, aldus Jung; ze zijn de vertegenwoordigers van onze psychische activiteiten. Vanuit een Jungiaans perspectief is een droom een objectief en natuurlijk product van de psyche, dat het individu aanwijzingen geeft over fundamentele ontwikkelingen in het psychische proces (Jung, 2014b, p. 96). Later in dit hoofdstuk zal er verder worden ingegaan op de functie van dromen.

Het collectief onbewuste

Jung (2014b, p. 101) stelt dat we moeten erkennen dat het onbewuste niet alleen persoonlijke, maar ook gemeenschappelijke en collectieve componenten bevat in de vorm van overgeërfde archetypen. Deze bevinden zich volgens Jung in het

collectief onbewuste. In tegenstelling tot het persoonlijke onbewuste is het collectief onbewuste niet afhankelijk van iemands individuele ervaringen (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 460). Jung stelt dat het collectief onbewuste algemeen geldend is en bestaat in ieder mens; het is universeel, multicultureel en geërfd (LaLlave & Gutheil, 2012, p 460). De collectieve psyche is volgens Jung een verzameling aan overgeërfde beelden uit de vroege tijden van de mens, die zijn opgenomen in onze evolutionair opgebouwde, cognitieve structuren (Mills, 2019, p. 44).

Jung ziet het collectief onbewuste als een onderdeel van de evolutiebiologie. Dit zou betekenen dat deze waarheden door middel van 'beelden' worden opgeslagen in een collectieve psyche en door de eeuwen heen worden overgedragen via evolutionaire mechanismen (Mills, 2019, p. 42). Deze beelden hebben daardoor een vaste universele betekenis in hun symboliek, aldus Jung (Mills, 2019, p. 42). Jung gaat ervan uit dat het identificeren met het collectieve onbewuste een gevoel van universele geldigheid met zich meebrengt, dat de verschillen in de persoonlijke psyche van andere individuen overstijgt (Jung, 2014b, p. 110).

Volgens Jung heeft het bewuste alleen toegang tot de inhoud van het collectief onbewuste door middel van symbolen (LaLlave & Gutheil, 2012, p 460). Hij stelt dat dit abstracte en symbolische proces, net als bij het persoonlijk onbewuste, plaatsvindt in onze dromen. Door symbolische, ofwel archetypische dromen komen we in contact met ons collectief onbewuste, stelt Jung. In tegenstelling tot normale dromen zijn archetypische dromen niet makkelijk te interpreteren, omdat er in deze ervaringen maar heel weinig persoonlijke geschiedenis zit. Archetypische dromen gaan over grote collectieve thema's en menselijke transformaties zoals: volwassen worden, het huwelijk, een ernstige ziekte of de dood. Deze dromen kunnen heel abstract zijn en ze kunnen voor de dromer totaal onherkenbare elementen bevatten. Hierdoor zijn ze lastig te ontcijferen en te interpreteren. Het werken met archetypische dromen kan volgens de Jungiaanse psychoanalyse helpen in het proces van individuatie; dit wordt in de volgende paragraaf verder behandeld.

Individuatie

Jung definieert 'individuatie' als het verloop naar zelfrealisatie met als doel om naar psychologische heelheid te groeien, ofwel zelfverwerkelijking, met als doel de ontwikkeling van de individuele persoonlijkheid (Stein, 2005, p. 5). Volgens Jung is individuatie het proces waardoor een mens het definitieve, unieke wezen kan zijn dat hij in essentie is (Jung, 2014b, p. 123). Jung gaat ervan uit dat de essentie van de mens verborgen gaat onder alles wat de mens denkt te moeten zijn of wil zijn, omwille van de sociale norm. Daarom, stelt hij, is het fundamenteel voor de mens zich te onderscheiden van zijn omgeving. Volgens Jung is de essentiële aard van individueel bewustzijn om zichzelf te zijn, daarvoor moet het onderscheid en afgescheidenheid creëren (Stein, 2005, p. 3).

Jung stelt dat individuatie niet optioneel, niet voorwaardelijk en niet onderhevig is aan culturele verschillen; het ligt in de menselijke natuur (Stein, 2005, p. 3). Om dit proces te realiseren, aldus Jung, is het van belang te onderzoeken wat er in de schaduwen van het onbewuste verborgen ligt en zich bewust te worden van verlangens en angsten die zich in het onbewuste bevinden. Hij gaat ervan uit dat de drang naar individuatie bizarre wendingen in de levensloop kan veroorzaken indien het niet bewust nagejaagd wordt. Op de meest onverwachte momenten kan er, volgens Jung, aangedrongen worden op individualiteit. Hij zag dit daardoor als een mogelijke oorzaak van neurosen (Stein, 2005, p. 5).

Streven naar individuatie

Het creëren van individuatie is voor iedereen mogelijk, aldus Jung, aangezien het een natuurlijk proces van reflectie is (Stein, 2005, p. 7). Het individuatieproces, volgens Jung, kan worden opgedeeld in twee essenties. Ten eerste is het vereist dat een persoon de onbewuste identificatie van psychische inhoud bewust maakt en analyseert (Stein, 2005, p. 2). Het individu zal zich, volgens Jung, bewust moeten worden van het onbewuste materiaal dat zich gedurende het gehele leven heeft opgehoopt. Hij stelt dat door middel van analyse de verdringen weggenomen worden en de verdrongen verlangens bewust worden gemaakt (Jung, 2014b, p. 93). Ten tweede stelt Jung dat individuatie zorgvuldige en voortdurende

aandacht voor het onbewuste vereist (Stein, 2005, p. 2). Hoe meer we ons bewust worden van onszelf, stelt hij, hoe kleiner de laag van het persoonlijke onbewuste zal worden. Zo ontstaat er, volgens hem, een bewustzijn dat niet langer gevangen zit in de persoonlijke wereld van het ego, maar deelneemt aan de wereld van objectieve belangen (Jung, 2014b, p. 126).

Jung (2014b, p. 123) stelt dat individuatie inhoudt dat men "*wordt wie men in wezen is*". Hierdoor kan de individuerende persoon steeds beter onderscheiden wat werkelijk bij hem hoort en wat niet, wat uiteindelijk leidt tot zelfverwezenlijking, aldus Jung. Volgens hem wordt op deze manier het bewuste getransformeerd in een zuiver 'ik' van bewust bewustzijn (Stein, 2005, p. 10).

Archetypen

Volgens Jung verwijzen archetypen¹¹ naar een universeel idee, denkpatroon of beeld dat aanwezig is in het collectieve onbewuste van alle mensen. Het zijn onbewuste oerbeelden van instincten en patronen van intuïtief menselijk gedrag, aldus Jung (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 457). Hij stelt dat archetypen de inhoud van het collectief onbewuste construeren en daardoor invloed hebben op de individuele psyche (Pietikainen, 1998, p. 328). Daarmee verwierp Jung het concept van *tabula rasa*, de idee dat de menselijke geest bij de geboorte een onbeschreven blad is, dat uitsluitend door persoonlijke ervaring wordt beschreven. Jung beschrijft verschillende archetypen¹², en enkele voorbeelden worden hieronder gegeven:

De heerser:

De heerser is een archetype dat gezag, leiderschap en controle vertegenwoordigt. Het symboliseert het verlangen naar macht en het vermogen om anderen te beïnvloeden en te sturen (Smith, 2010, p. 52).

¹¹ Vertaling in het Grieks: 'oorspronkelijke vorm'. *Arché*: oorsprong. *Type*: vorm (Mills, 2019, p. 40).

¹² Jung beschrijft enkele veelvoorkomende archetypen, te vinden in de bijlagen (bron 2.).

De held:

Het archetype van de held vertegenwoordigt moed, doorzettingsvermogen en het streven naar succes. Het symboliseert de zoektocht naar persoonlijke groei, het overwinnen van obstakels en het bereiken van doelen (Pearson, 1999, p. 123).

De rebel:

Het archetype van de rebel vertegenwoordigt onafhankelijkheid, vrijheid en het uitdagen van de status quo. Het symboliseert het verlangen naar verandering, vernieuwing en het doorbreken van beperkingen (Pearson, 1999, p. 234).

De manier waarop een archetype uitgedrukt of gerealiseerd wordt, wordt beïnvloed door verschillende persoonlijke factoren, waaronder iemands cultuur en unieke persoonlijke ervaringen (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 458). Door middel van symbolen en metaforen in dromen kunnen wij ons van de archetypen bewust worden, waardoor we de betekenis van hun invloed kunnen begrijpen (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 457).

De functie van archetypen

Jung gaat ervan uit dat de archetypen dienen als diepge wortelde bronnen van betekenis en symboliek, die ons gemeenschappelijke menselijke ervaringen doordringen en beïnvloeden (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 457). Hij stelt dat archetypen psychische structuren en patronen zijn die ons gedrag weerspiegelen en onze emoties en percepties sturen (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 457).

Jung gaat ervan uit dat archetypen de basis vormen van veel van de gemeenschappelijke thema's, karakters en symbolen die voorkomen in verhalen, mythen en dromen uit verschillende culturen. Het gaat hier volgens Jung om instinctieve herinneringsbeelden aan personen, die kenmerkend gedrag vertonen dat door anderen direct herkend wordt (Lu, 2019, 16:40, 18:35). Deze beelden kunnen dan ook diepe emoties in ons oproepen. De moeder-kind verhouding is daar een goed voorbeeld van; veel moeders kunnen zichzelf goed in het archetype

van de moeder¹³ herkennen. Jung was ervan overtuigd dat meerdere archetypen een rol kunnen spelen in de menselijke psyche, maar de meeste mensen zouden worden gedomineerd door één of enkele specifieke archetype(n), aldus Jung.

Jungs student Erich Neumann legde het concept van het archetype uit door een vergelijking met de werking van de organen in het menselijk lichaam. Net zoals een gezond lichaam afhankelijk is van het goed functioneren van zijn organen, hangt een gezonde geest af van het goed functioneren van zijn 'psychische organen'. Volgens Neumann kunnen archetypen worden beschouwd als deze organen; ze bieden (vaak onbewust) structuur aan onze geest. Jung maakt ook gebruik van biologische analogieën; hij vergelijkt archetypen met de intelligente maar onbewuste en instinctieve gedragspatronen die we bij dieren zien (Jung, 1936, p. 100). Archetypen zijn volgens Jung (1964, p. 58) een instinctieve neiging, zoals de impuls van vogels om een nest te bouwen en mieren om kolonies te vormen.

Archetypen zouden een potentieel helend effect kunnen hebben; volgens Jung bindt het ons terug aan de aangeboren, gedeelde kennis van het menszijn, die we uit het oog verloren of vergeten zijn (Lu, 2019, 15:40). Jung was van mening dat de samenleving volledig ontgoocheld en onthecht raakte door twee factoren. Ten eerste was dit volgens Jung grotendeels te wijten aan de industrialisatie. De mensheid zou zich steeds meer vervreemd van zijn omgeving zijn gaan voelen, vanwege de snelle ontwikkeling van machines (Lu, 2019, 16:00). De tweede factor die wordt beschreven was de verandering van de betekenis van godsdienst in de samenleving. Religie was volgens Jung niet langer voor iedereen het raamwerk dat zin en structuur aan iemands leven gaf; 'als God dood is, waar ga je dan heen?' (Lu, 2019, 16:20). Jung trachtte met zijn theorie te beantwoorden aan het verlies van zingeving in de maatschappij (Lu, 2019, 16:30). De kennis over onze archetypen zou ons kunnen helpen om onze problemen in kaart te brengen, herkenning te vinden en onze eigen ervaringen in een grotere context te plaatsen (Lu, 2019, 16:40, 18:35). Deze realisatie kan voor sommige mensen mogelijk bevrijdend werken; het zou de greep van schuldgevoelens kunnen verminderen die

¹³ Het archetype van de moeder is zorgzaam, betrokken en heeft onvoorwaardelijk lief. Ze vindt de behoefte van de ander belangrijker dan haar eigen behoeften

het leven kunnen verlammen (Lu, 2019, 19:40). Het leren kennen van een patroon, door middel van begripsvorming over jouw archetype(n), kan aanzet geven om zaken in het leven welbewust te veranderen (Lu, 2019, 20:40).

Jung behandelde in zijn theorie de, hierboven al aangehaalde, vier belangrijkste archetypen die in elk mens actief aanwezig zijn, dit zijn: de persona, de schaduw, de anima/animus en het zelf. Deze worden achtereenvolgend in de volgende paragrafen uitvoeriger beschreven.

Persona

In de Jungiaanse psychologie is de persona het masker van sociale aanpassing dat een persoon aan de wereld presenteert (Bolen, 1984, p. 169). Het is de manier waarop we onszelf laten zien aan anderen en hoe we door hen worden gezien. Jung stelt dat ons gedrag, onze uitspraken, onze interacties met anderen en onze zelfidentificatie allemaal onderdeel zijn van de vorming van onze persona. (Bolen, 1984, p. 169). Jung gaat ervan uit dat de mens de psychische neiging heeft om een volmaakt beeld van zichzelf te creëren. Hij noemt dit ideale zelfbeeld de persona (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 460). Jungs begrip van de persona is enigszins te vergelijken met Freuds definitie van het superego. De persona verwijst naar het masker dat iemand draagt om op een gepaste manier over te komen op de buitenwereld. Dit masker maakt indruk op anderen, verbergt zaken die niet ideaal zijn en bepaalt aan de hand van de norm in de samenleving hoe te moeten handelen (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 457). Jung stelt dat de persona zodoende geconstrueerd is als een 'compromis' tussen het individu en het collectief (Jung, 2014b, p. 113). Hij zegt dat het een sociale rol is die fungeert als bemiddelaar tussen de innerlijke wereld en de sociale wereld (Hudson, 1978, p. 54).

De persona is geconstrueerd uit delen van het collectief waarmee ons ego zich identificeert, aldus Jung (Stein, 2005, p. 4). Hij stelt dat het een positieve indruk dient te maken op anderen en om de ware aard achter de persoon te verbergen. De persona vormt zich door zichzelf aan te passen aan sociale normen en vertegenwoordigt het masker van de ziel, aldus Jung (Hudson, 1978, p. 54; Jung, 1921, p. 218).

Schaduw

De schaduw vertegenwoordigt, volgens het Jungiaanse perspectief, het gezicht dat wij de wereld nooit willen laten zien, datgene wat schuilgaat achter het masker van de persona. Het bestaat uit alles wat de mens weigert te erkennen over zichzelf (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 460). Jungs begrip van de schaduw is enigszins te vergelijken met Freuds *id*, de verblijfplaats van onderdrukte driften en verlangens. Zo is ook de schaduw volgens Jung de verblijfplaats voor de donkere inhoud van de psyche die niet overeenkomt met iemands (gecreëerde) zelfbeeld of masker (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 461). Jung stelt dat wanneer het onbewuste het bewuste ‘overspoelt’, de schaduw de mogelijkheid kan krijgen om het gedrag van de persoon te beïnvloeden. Hierdoor kan iemand zich onbeheerst voelen en tevens onbeheerst handelen (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 461). Volgens Jung komt dat omdat de schaduw dat deel van de menselijke psyche vormt dat niet kan worden weggeredeneerd (Jung, 1971, p. 20). Als iemand echter wel om kan gaan met de verworven kennis over zijn schaduw, stelt Jung, heeft hij de mogelijkheid om de invloed van zijn persoonlijke onbewuste te corrigeren (Jung, 1971, p. 20).

Anima/animus

De anima en de animus, volgens Jung, bevatten zowel persoonlijke als collectieve invloeden (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 461). De anima vertegenwoordigt de onbewuste vrouwelijke invloed in een man. Dit vergelijken LaLlave en Gutheil (2012, p. 461) met ‘de zachtheid in strengheid’; de yin (zacht) binnen de yang (hard). De animus vertegenwoordigt de onbewuste mannelijke invloed in een vrouw. Dit wordt dan weer vergeleken met ‘de strengheid in zachtheid’, zoals in de yang (hard) binnen de yin (zacht) (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 461). Volgens Jung betekent dit dat het mannelijke principe het uiterlijke en het harde vertegenwoordigt, en het vrouwelijke principe vertegenwoordigt het innerlijke en het zachte. Wanneer de anima/animus in iemand actief wordt, vertoont deze persoon, volgens Jung, eigenschappen die kenmerkend zijn voor het andere geslacht.; vrouwelijke karaktertrekken bij mannen en mannelijke karaktertrekken bij vrouwen (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 461). De beschrijving van karaktereigenschappen die Jung gebruikt wanneer de anima in de man actief

wordt, zijn: dubbelhartig, wispelturig, humeurig, ongecontroleerd, mystiek en emotioneel (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 461). In tegenstelling tot de anima kan de animus volgens Jung koppig, principieel, dogmatisch, wereldhervormend, theoretisch, woordgrappend, argumentatief en dominant zijn (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 461). Voor de juiste balans in de psyche, stelt Jung dat het zaak is dat de man in het reine komt met zijn anima en de vrouw met haar animus (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 461).

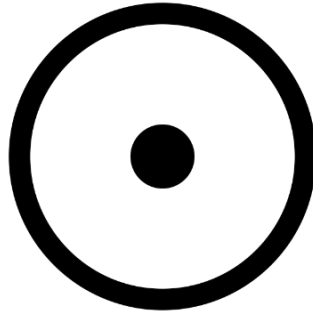
Jungs beschrijvingen van de anima en animus zijn gebaseerd op traditionele genderstereotypen. Het impliceert dat er intrinsieke, onveranderlijke eigenschappen zijn die specifiek zijn voor mannen en vrouwen, en dat deze eigenschappen vastliggen in archetypische vormen. Dit wordt bekritiseerd vanuit het feminisme en genderkritiek waarin wordt gepleit voor meer variatie en fluïditeit in genderidentiteit en -uitdrukking. Hier wordt later in dit onderzoek nog dieper op in gegaan¹⁴.

Zelf

Het zelf wordt door Jung gebruikt om de totaliteit van de psyche aan te duiden. Het zelf vormt volgens Jung de grotere, objectieve persoonlijkheid, terwijl het ego¹⁵ de kleinere, subjectieve persoonlijkheid is (Edinger, 1986, p. 7). Het ego wordt beschreven als het centrum van bewustzijn, terwijl het zelf wordt gedefinieerd als het centrum van de totale persoonlijkheid, die zowel het bewuste, het onbewuste en het ego omvat (Zweig & Abrams 1991, p. 24). Terwijl het ego een op zichzelf staand centrum is van de cirkel die binnen het geheel ligt, kan het zelf worden opgevat als de grotere cirkel. Dit is terug te zien op afbeelding 2: Het zelf en het ego, volgens Jung. Hij stelt dat de centrale stip het ego vertegenwoordigt en dat het zelf bestaat uit het geheel met de gecentreerde stip als onderdeel ervan. Het zelf is volgens Jung dus zowel het geheel als het centrum van bewustzijn.

¹⁴ Zie volgende paragrafen: *Kritiek op Jung vanuit een feministisch perspectief* en *Kritiek op Jung vanuit een genderkritisch perspectief*. Zie hoofdstuk drie over Jean Shinoda Bolen

¹⁵ Jung zag het ego als het centrum van het bewustzijn. Het is de organisator van onze gedachten, intuïties, gevoelens en sensaties, en heeft toegang tot alle bewuste herinneringen.

Afbeelding 2: Het zelf en het ego, volgens Jung

Volgens Jung is het zelf wat we innerlijk ervaren wanneer we een relatie voelen tot eenheid die ons verbindt met de essentie van alles buiten ons (Bolen, 1984, p. 153). De ontdekking van het zelf, is als de ontdekking van de gehele kosmos, aldus Edinger (1986, p. 9); het leven krijgt hierdoor meer betekenis.

Het Christusfiguur benoemde Jung als een van de vertegenwoordigers van het archetype van het zelf. Volgens Jung vertegenwoordigt hij een totaliteit van goddelijke aard, onbesmet door de menselijke zonde (Jung, 1963, p. 108).

Jung en de Griekse mythologie

Jung beschouwde de Griekse mythologie als een waardevolle bron van symboliek en archetypische beelden die verankerd zijn in het collectieve onbewuste van de mensheid (Stevens, 2001). Hij gaat ervan uit dat mythen uitdrukkingen zijn van het collectieve onbewuste (Segal, 1998, p. 3). Jung spreekt over mythen als systemen waarin terugkerende symbolen uit het onbewuste in zijn geïntegreerd (Segal, 1998, p. 42). Hij veronderstelde dat de mythologische verhalen en personages universele betekenissen en psychologische waarheden bevatten die relevant zijn voor de menselijke ervaring (Rowland, 1963, p. 23). Bovendien zag Jung overeenkomsten tussen mythologieën van verschillende culturen en hij geloofde dat deze overeenkomsten wezen op de aanwezigheid van universele archetypische patronen in het menselijk bewustzijn (Jung, 1968). Hij stelde dat mythologieën uit diverse culturen dezelfde diepgewortelde psychologische thema's en symboliek delen (Rowland, 1963, p. 23).

Terwijl Jung de Griekse mythen beschouwde als een rijke bron van archetypische beelden die de diepere lagen van de menselijke psyche weerspiegelen, verbond hij de Griekse goden en godinnen niet direct met individuele archetypen. Jung beschouwde de Griekse goden en godinnen als symbolische manifestaties van verschillende aspecten van de menselijke psyche (Stevens, 2001), in plaats van als afzonderlijke personages. In het volgende hoofdstuk over Bolen zal dit onderwerp verder worden uitgediept.

Jungs nalatenschap

Erich Neumann was Jungs intellectuele erfgenaam en de relatie tussen deze twee schrijvers was hecht (Paglia, 2006, p. 3). Neumann bouwde voort op Jungs theorieën, maar hanteerde meer variatie en flexibiliteit in Jungs systemen. Hij voegde bijvoorbeeld een spiritueel element toe aan Jungs theorieën, die hij ontleende aan de alchemie, het occultisme en de I Tjing (Paglia, 2006, p. 3). Neumann benadrukte nog explicieter het belang van de wereld van de mythologie (Neumann, in Paglia, 2006, p. 5). Hij gebruikte mythologie als een middel om de vrouwelijke psychologie te beschrijven. In zijn boek *Amor en Psyche* legt hij een verband tussen mythologische patronen en de psychologie van vrouwen (Bolen, 1984, p. 24).

Naast het feit dat Jung veel volgelingen heeft verkregen door zijn theorieën, is er ook veel kritiek gekomen op zijn werk. Critici hebben Jung beschuldigd van metafysisch essentialisme, waarbij hij bepaalde eigenschappen en kenmerken toeschrijft aan specifieke archetypen die inherent zouden zijn aan de menselijke psyche. Deze benadering kan volgens de critici leiden tot generalisaties en stereotypering, en negeert de complexiteit en individuele variaties van de menselijke ervaring.

Bovendien is het moeilijk om empirisch bewijs te leveren voor het (collectief) onbewuste als een entiteit die losstaat van individuele ervaringen en culturele invloeden. De theorieën van Jung, vooral zijn ideeën over de werking van de psyche, missen daardoor een wetenschappelijke basis. Ook worden zijn concepten van de archetypen door critici als te vaag beschouwd, waardoor systematisch onderzoek bemoeilijkt wordt. De definitie en beschrijving van archetypen zijn

vaak afhankelijk van interpretatie en subjectiviteit, waardoor het lastig wordt om ze op consistente en objectieve wijze te onderzoeken en te meten.

Kritiek op Jung vanuit een feministisch perspectief

Jung heeft veel kritiek gekregen vanuit de feministische hoek. Feministen hebben zich gericht op de concepten van de anima en animus in zijn werk, die als reductionistisch worden beschouwd en die een stereotype beeld geven van zowel vrouwelijkheid als mannelijkheid. De veel voorkomende kritiek is dan ook dat zijn theorie genderstereotypen versterkt en een beperkend beeld van genderidentiteit presenteert. Hierdoor betogen zij dat zijn analyse achterhaald is en niet meer relevant is in de huidige tijd.

Essentialistische argumenten rondom vrouwelijkheid zijn gebruikt om de ondergeschikte positie van de vrouw te rechtvaardigen; om deze reden worden essentialistische standpunten binnen het feminisme met de nodige scepsis ontvangen. Jungs vaststaande omschrijvingen van vrouwelijkheid zijn daarom sinds de opkomst van het feminisme bekritiseerd (Goldenberg, 1976).

Ook Jungiaans analist Jean Shinoda Bolen is van mening dat Jungs interpretatie van de anima (vrouwelijkheid) te veel gebaseerd is op traditionele, patriarchale opvattingen van vrouwelijkheid, en dat het de mogelijkheid beperkt om nieuwe en eigentijdse perspectieven op vrouwelijkheid te ontwikkelen (Bolen, 2009, p. 10). Ze pleit voor een meer inclusieve en diverse benadering van vrouwelijkheid, die recht doet aan de verscheidenheid en complexiteit van vrouwelijke ervaringen (Bolen, 2009, p. 28). In het volgende hoofdstuk over Bolen zal hier aan de hand van haar commentaar verder op in worden gegaan.

Kritiek op Jung vanuit een genderkritisch perspectief

Volgens Jung hebben alle vrouwen een mannelijke kant, en alle mannen een vrouwelijke kant in hun persoonlijkheid, de anima en de animus. Voor een gezonde psyche is het volgens Jung van essentieel belang dat de tegenstellingen tussen interne mannelijkheid en vrouwelijkheid in balans worden gebracht (LaLlave & Gutheil, 2012, p. 461). Deze andragogische kijk op het mannelijke en vrouwelijke wordt door het genderkritische perspectief afgekeurd (Goldenberg,

1976); genderstudies benadert theorieën die mannelijkheid en vrouwelijkheid scheiden vaak kritisch en probeert deze binariteit te deconstrueren. Het doel is om de sociale constructie van gender te onderzoeken en de complexiteit en diversiteit van genderidentiteiten en -uitdrukkingen te erkennen. In plaats van mannelijkheid en vrouwelijkheid als vaste en tegenovergestelde categorieën te beschouwen, benadrukt genderstudies de fluiditeit van gender.

Het boek '*Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*' van Judith Butler, heeft een belangrijke rol gespeeld in het analyseren van genderidentiteit en het bevragen van traditionele opvattingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid. Butler (1990, p. 33) stelt dat de constructie van genderidentiteit en de manieren waarop het binair denken over mannelijkheid en vrouwelijkheid de mogelijkheden voor individuele expressie en inclusiviteit beperkt. Ze betoogt dat genderidentiteit niet inherent is aan individuen, maar eerder voortkomt uit de manieren waarop we gender 'performeren' en door de samenleving worden gecategoriseerd (Butler, 1990, p. 31). Butler introduceert het concept van 'genderperformativiteit', waarbij ze benadrukt dat gender niet iets is wat we zijn, maar wat we doen. Ze stelt dat gendercategorieën en -normen onderdrukkend kunnen zijn en individuele vrijheid en zelfexpressie beperken (Butler, 1990, p. 33).

Vanuit het genderkritisch perspectief kan er dus met een afkeurende blik gekeken worden naar de opvattingen van Jung met betrekking tot de scheiding van mannelijkheid en vrouwelijkheid door middel van zijn visie over het anima-animus. Vanuit het genderkritisch perspectief van Butler zou betoogd kunnen worden dat Jungs benadering van gender in termen van vaste categorieën bijdraagt aan het versterken van binair denken en het behoud van rigide genderrollen. Kritiek op Jungs visie zou voornamelijk voortkomen vanuit de eigenschappen en kenmerken die hij koppelt aan specifieke geslachten. Dit zou de complexiteit en variabiliteit van genderidentiteiten negeren, wat tegenover de visie van Butler (1990) staat, waarin een meer fluïde en sociaal geconstrueerd begrip van gender aangemoedigd wordt, los van strikte mannelijke of vrouwelijke categorieën.

Hoofdstuk 3 Jean Shinoda Bolen

Jean Shinoda Bolen

Het werk van Bolen over Grieks mythologische archetypen heeft een waardevolle bijdrage geleverd aan de psychologie en de manier waarop mythologie kan bijdragen aan het opdoen van zelfkennis. In haar boeken probeert zij inzicht te bieden in de archetypische patronen die volgens haar belichaamd zijn in Griekse goden en godinnen, waardoor we ons eigen gedrag en dat van anderen beter kunnen begrijpen. Dit hoofdstuk onderzoekt het belang van Bolens werk en de Grieks mythologische archetypen in relatie tot de menselijke psychologie.

Daarnaast wordt in dit hoofdstuk onderzocht wat de relatie is tussen de opvattingen van Bolen en de werken van Freud en Jung. Dit hoofdstuk biedt een kritische evaluatie van de benaderingen van Freud, Jung en Bolen en hun implicaties voor ons begrip van de Griekse mythologische archetypen.

Beschrijving van het werk van Bolen

Jean Shinoda Bolen is Jungiaans psychoanalytica en hoogleraar klinische psychologie aan de Universiteit van Californië (UCLA). Haar theorieën zijn gebaseerd op haar studie van de Griekse mythologie en haar eigen therapeutische ervaring. In haar werk gebruikt ze de goden en godinnen uit de Griekse mythologie om een nieuw perspectief op de psychologie van de hedendaagse mens te ontwikkelen. Bolen onderzoekt de goden en godinnen uit de Griekse mythologie om een dieper inzicht te verkrijgen in de psyche van individuen en collectieve menselijke ervaringen. Haar vernieuwende psychoanalytische werk richt zich in eerste instantie op het vrouwelijke geslacht, met als doel de empowerment en het begrip van vrouwen te vergroten, zoals blijkt uit haar boeken: *Goddesses In Everywoman* en *Goddesses In Older Women*. Met haar vrouw-gecentreerde kijk onderscheidt ze zich al direct van Freud en Jung.

Onder invloed van het opkomende feminisme in de jaren zestig van de vorige eeuw, heeft Bolen haar ideeën over de vrouwelijke Griekse godinnen die als archetypen kunnen fungeren opgeschreven, om de rol van vrouwen in de samenleving te herdefiniëren en hun empowerment te bevorderen. Bolens vernieuwende benadering wierp een nieuw licht op de vrouwenpsychologie en haar werk groeide in de jaren tachtig uit tot een klassieker in de vrouwenstudies

en vrouwenliteratuur. Het perspectief op de Griekse 'godinnen' in vrouwen ontwikkelde een nieuw terrein voor bewustwording over vrouwen (Bolen, 2009, p. 22). In haar werk ontwikkelde zij een nieuwe psychologie van de vrouw op basis van Jungs archetypen en de godinnen uit de klassieke mythologie; haar doel hierbij was om de diepere lagen van de vrouwelijke psyche te verkennen en de unieke ervaringen van vrouwen beter te begrijpen. In 2009 trok Bolen het door haar eerder gemaakte onderscheid in gender recht met de uitgave van haar boek *Gods In Everyman* en veronderstelde ze dat mannen en vrouwen beïnvloed kunnen worden door zowel goden als godinnen. In dit boek gaat ze in op de mannelijke Olympische goden en op welke manier deze archetypen een rol in onze psyche zouden kunnen spelen.

Bolen start haar boeken met een inleiding over de Griekse goden en godinnen als innerlijke beelden en archetypen. Ook wordt, vanuit Bolens visie, de mythologische genealogie van de Griekse goden en godinnen besproken. Daarnaast schenkt Bolen aandacht aan de wijze waarop volgens haar theorie een Griekse god of godin zich in een persoon kan ontwikkelen. Vervolgens maakt zij een onderscheid in de maagdelijke godinnen: Artemis, Athena en Hestia; de kwetsbare godinnen: Hera, Demeter en Persephone; en de 'alchemistische' godin Aphrodite. De goden deelt Bolen op in twee categorieën; de vadergoden: Zeus, Poseidon en Hades; en de generatie godenzonen: Apollo, Hermes, Ares, Hephaistos en Dionysos. Van ieder archetype wordt een systematische omschrijving gegeven door Bolen, waarin bij elke god en godin thema's, zoals opvoeding, kindertijd, pubertijd, werk, huwelijk, seksualiteit, vriendschap en ouderschap, uitgebreid in paragrafen worden behandeld. Volgens haar functioneren de archetypen van de Griekse goden en godinnen als weergaven van bepaalde persoonlijkheidstypen. Bolen tracht met haar beschrijvingen van deze archetypen diverse persoonlijkheidstypen en levenshoudingen in kaart te brengen; zij meent dat deze collectief en tijdloos zijn. Bolen is van mening dat de uitgebreide archetypische beschrijvingen en analyses van persoonlijkheidstypes spiegelend en inzichtelijk werken voor de lezer. Het kan daardoor leiden tot bewustzijn over de eigen psyche en het handelen en kan bijdragen aan zelfinzicht in bepaalde karaktereigenschappen.

Bolens visie op Grieks mythologische archetypen

In de Griekse mythologie ontdekte Bolen parallellen die haar visie op de psyche veranderde. Omdat archetypische beelden deel uitmaken van onze collectieve menselijke erfenis; voelen ze 'vertrouwd' aan, stelt Bolen (2014, p. 7); hierdoor komt het de mens vaag bekend voor, ook als men een mythe voor het eerst hoort (Bolen, 2014, p. 6). Bolen (2014, p. 6) stelt dat mythen gevoelens en beelden bij mensen kunnen oproepen, omdat ze thema's aanraken die universeel zijn. Ze beschrijft dat men zich er misschien niet altijd bewust van is, maar mythen leven door en in ons. Bolen gaat ervan uit dat mythen de huidige generatie iets kan bijbrengen over wie we zijn en wat er van ons wordt verwacht; wat deel uitmaakt van de psychologische erfenis die ons heeft gevormd en daardoor onze percepties en ons gedrag beïnvloedt (Bolen, 2014, p. 19).

Tijdens haar onderzoek ontdekte Bolen dat de Griekse goden en godinnen allen geheel verschillende kwaliteiten en waarden bezaten. Als archetypische figuren zijn de Griekse goden en godinnen volgens Bolen te beschouwen als generiek.¹⁶ Ze beschrijven volgens haar de basisstructuur van de mens (Bolen, 2014, p. 7). Bolen kwam tot de conclusie dat alle karakters van deze goden en godinnen samen een complete beschrijving vormen van alle menselijke karaktereigenschappen (Bolen, 2009, p. 14). Ze beschouwde mythologische verhalen als waardevolle 'archeologische vindplaatsen' die ons inzicht kunnen geven in de culturele geschiedenis (Bolen, 2014, p. 19). Bolen vergeleek zichzelf met een archeoloog die langzaam maar zeker de puzzelstukjes van losse aardewerkscherven samenvoegt om een compleet beeld te vormen (Bolen, 2009, p. 14).¹⁷ Door deze puzzelstukjes samen te voegen en te onderzoeken, begon Bolen het geheel ervan te zien en te begrijpen. Ze kwam tot de conclusie dat elk van de vijftien goden en godinnen specifieke menselijke eigenschappen en karaktertrekken belichaamden. Door deze eigenschappen met elkaar in verband te brengen en te analyseren, kon ze een compleet beeld vormen van de menselijke psyche, aldus Bolen.

¹⁶ Ondanks dat de Griekse goden beschikten over goddelijke krachten, vertoonden ze menselijk gedrag en tekortkomingen. Ze waren bekend met menselijke gevoelens en emoties, zoals verlangen, woede, vreugde en jaloezie.

¹⁷ Hiermee onderscheidt Bolen zich van Jung, die stelt dat het aantal archetype eindeloos is

Het effect van Bolens theorieën

Bolen gaat ervan uit dat mythen een inzicht kunnen bieden, zodat we de aard van een menselijke situatie dieper kunnen begrijpen. Ze stelt dat mensen hierdoor geholpen kunnen worden in het beter begrijpen van wat zich diep in hun psyche afspeelt (Bolen, 2014, p. 7). Bolen gaat ervan uit dat wanneer iemand zich bewust wordt van welke goden en godinnen de dominante krachten in hem/haar zijn, deze persoon zelfkennis verwerft over de kracht van zijn/haar instincten, prioriteiten, capaciteiten en betekenisgeving (Bolen, 2009, p. 22).

Een voorbeeld van een mythe die enkele cliënten in Bolens praktijk aansprak was de Griekse mythe van 'Amor en Psyche' (Bolen, 2009, p. 24). In deze mythe krijgt Psyche een aantal onmogelijk ogende taken; de eerste taak betrof bijvoorbeeld het sorteren van een enorme heuvel zaden, waarbij elk soort zaad op een aparte hoop moest worden geplaatst. Psyches eerste reactie op deze taken was wanhoop, maar slaagt in ieder van deze taken door goddelijke hulp. Bolen vertaalde de mythe naar de casussen van een aantal van haar vrouwelijke cliënten die worstelden met belangrijke taken die op hun pad waren gekomen (Bolen, 2009, p. 24). De eerste van haar cliënten was een student die zich overweldigd voelde door haar scriptie, niet wetend hoe ze de hoeveelheid materiaal moest hanteren. De tweede was een depressieve jonge moeder die haar prioriteiten moest ordenen. Beide vrouwen werden, volgens Bolen net als Psyche, geforceerd om meer te doen dan wat ze dachten te kunnen, (Bolen, 2009, p. 24). De vergelijking met de mythe van Psyche gaf beide cliënten moed, omdat deze mythe hun situatie weerspiegelde. De mythe bood hen, volgens Bolen, inzicht in de manier waarop ze reageerden, gaf betekenis aan hun strijd en vertrouwen in het proces ervan (Bolen, 2009, p. 24). Bolen stelt dat bij het interpreteren van een mythe zoals deze, men het gevoel krijgt de boodschap zowel intellectueel als intuïtief te begrijpen (Bolen, 2009, p. 25). Ze stelt dat mythen thema's aanraken die deel uitmaken van de menselijke collectieve erfenis, omdat er een kern van waarheid in zit over gedeelde menselijke ervaringen (Bolen, 2009, p. 24). Dit is de reden dat mythen na duizenden jaren nog steeds worden verteld; ze zijn nog altijd actueel en persoonlijk relevant, aldus Bolen (2009, p. 24).

Voorbeeld

In de gedetailleerde beschrijvingen van de Griekse goden en godinnen gaat Bolen in op welke eigenschappen deze god of godin verpersoonlijken en hoe deze persoonlijkheidskenmerken tot uiting komen in verschillende stadia van het leven (Bolen, 2009, p. 16). In deze paragraaf zal een illustratief voorbeeld worden gegeven van de manier waarop Bolen gebruikmaakt van de archetypen van de goden en godinnen, met specifieke aandacht voor de goden Zeus en Hermes.

Allereerst Zeus, de succesvolle heerser die strategisch sterk is en gemakkelijk zijn wil aan anderen kan opleggen. Bolen stelt dat mannen waarbij het archetype van Zeus actief is in hun psyche meedogenloos kunnen zijn, bereid zijn risico's te nemen om macht en rijkdom te vergaren en streven naar status (Bolen, 2014, p. 7). Volgens Bolen vertonen de mythen over Zeus overeenkomsten met de kenmerken van mannen waarbij dit archetype actief is; de relaties en het seksuele leven van deze mannen kunnen verband houden met de actieve seksualiteit en het flirten van Zeus (Bolen, 2014, p. 7). Ook de adelaar, waarin Zeus zich kon transformeren, symboliseert kenmerken van dit archetype; vanuit zijn positie heeft hij een overzichtsperspectief, oog voor detail, en het vermogen om direct te handelen en te grijpen wat hij begeert (Bolen, 2014, p. 7).

Hermes, de boodschapper van de goden, fungeerde als de tussenpersoon tussen de onderwereld en de aarde en werd vereerd als de god van reizigers en bedriegers. Hermes is de gids van zielen tijdens een reis naar de onderwereld (Bolen, 2014, p. 166). Met zijn begrip over de verschillende werelden (de onderwereld, de aarde en Olympus) fungeert hij als onze boodschapper van het rijk van de ziel. Bolen stelt dat Hermes ons begeleidt op het pad naar individuatie, waarbij hij ons helpt te ontdekken hoe wij groeien naar authenticiteit (Bolen, 2014, p. 290).

Een man die het Hermes-archetype belichaamt, aldus Bolen, kan het moeilijk vinden om zich te settelen of te binden, omdat hij de mogelijkheden open wil houden voor andere ervaringen en mogelijkheden (Bolen, 2014, p. 7). Dit heeft volgens Bolen te maken met het feit dat Hermes geen vaste standplaats heeft en zich continu beweegt tussen de onderwereld, de aarde en Olympus. Volgens Bolen verlangt hij naar transformerende ervaringen en vrijheid (Bolen, 2014, p. 8; p. 170). Bolen stelt dat wanneer het Hermes-archetype overheerst in iemands psyche,

die persoon zich manifesteert als spontaan, flexibel en in staat is om veel sociale contacten te onderhouden.

Volgens Bolen vertonen de goden Zeus en Hermes zeer verschillende eigenschappen, en daarom verschillen ook de mannen die deze archetypen belichamen. Niettemin zouden alle archetypen potentieel aanwezig zijn in een individu, wat volgens Bolen betekent dat zowel het Zeus- als het Hermes-archetype actief kunnen zijn in dezelfde psyche (Bolen, 2014, p. 8). Bolen stelt dat wanneer deze archetypen niet in harmonie zijn, er een psychisch conflict kan ontstaan. Enerzijds kan de persoon beïnvloed worden door 'de Zeus in hem', die naar macht streeft, en anderzijds door de behoefte aan vrijheid van Hermes (Bolen, 2014, p. 8). Bolen stelt dat wanneer deze archetypen wel in balans samenwerken, de prioriteit van Zeus om zich te settelen kan samengaan met de verbindende en communicatieve vaardigheden van Hermes (Bolen, 2014, p. 8).

Net als in de theorieën van Freud en Jung, gaat Bolen uit van het negatieve effect van onderdrukte verlangens en emoties. Ze stelt dat de Westerse cultuur negatieve vooroordelen heeft over bepaalde karaktereigenschappen van specifieke archetypen in de menselijke psyche, zoals de door Bolen beschreven sensualiteit en passie van Dionysus, de furie van Ares, de heftige emoties van Poseidon en de introspectieve focus van Hades (Bolen, 2014, p. 8). Mannen kunnen deze aspecten van zichzelf gaan onderdrukken in een poging zich aan te passen aan culturele waarden die emotionele distantie en koelbloedigheid belonen, aldus Bolen (2014, p. 8).

Het effect op de vrouw

Volgens Bolen heeft de publicatie van het boek *Godesses in Everywoman* verschillende resultaten opgeleverd, waaronder dat het een van de fundamenteën werd van de spiritualiteitsbeweging voor vrouwen (Bolen, 2002, p. 16). Ze stelt dat haar boek heeft bijgedragen aan het herstel van het woord 'godin' in het gebruikelijke vocabulaire (Bolen, 2002, p. 16). Volgens Bolen leidde de interesse in de archetypen van godinnen tot het ontstaan van nieuwe rituelen, meditaties en het opzetten van huisaltaren waar persoonlijke symbolen werden geplaatst om het heilige vrouwelijke in vrouwen op te roepen (Bolen, 2002, p. 16).

In haar boek beschrijft Bolen op welke manier vrouwen volgens haar worden beïnvloed door zowel de stereotypen van de cultuur als de archetypen van het collectieve onbewuste (Bolen, 2002, p. 14). Ze is van mening dat het identificeren van deze archetypen en het erkennen van de invloed van onze cultuur op het vrouw-zijn diepgaand inzicht kan bieden in ons eigen leven (Bolen, 2002, p. 14). Een reden voor de herkenbaarheid en verbondenheid met de Griekse godinnen is het feit dat zij ook in een patriarchale en Olympische wereld leefden, stelt Bolen (2002, p. 14).

Bolen beschrijft dat vrouwen zich verbonden voelden met de psychologische en spirituele betekenis van de godinarchetypen, waardoor een spiritualiteit gericht op de godin ontstond (Bolen, 2002, p. 17). Met haar theorie tracht Bolen mensen te helpen met het begrijpen en het vinden van waar iemand thuishoort, ongeacht hoe anderen dit zien. Bolen gaat ervan uit dat als je dat kan, je de vreugde van zelfherkenning ervaart, dit beschrijft zij als een gevoel van 'thuiskomen bij jezelf' (Bolen, 2002, p. 18).

Verschillen en overeenkomsten tussen Freud en Bolen

In de wereld van de psychologie heeft Bolen, in navolging van Freuds werk, bijdragen geleverd aan het begrip van de menselijke psyche. Hoewel ze in verschillende tijdperken werkzaam waren en vanuit verschillende theoretische perspectieven opereerden, is er een relatie te ontdekken tussen hun denkwijzen en visies. Deze paragraaf werpt licht op de verbindingen en tegenstellingen tussen de werken van Bolen en Freud, met specifieke aandacht voor de Griekse mythologie en vrouwenpsychologie. Dit levert een bijdrage aan het groeiende discours over genderfluiditeit, psychoanalyse en de empowerment van vrouwen, en nodigt uit tot verdere reflectie en discussie over deze onderwerpen.

Bolen tegenover Freuds visie op vrouwen

Een prominent kenmerk van Bolens werk is haar feministische benadering. Dit vormt het belangrijkste kritiekpunt op de theorieën van Freud. Patriarchale theorieën, zoals die van Freud, hebben invloed gehad op de positie van vrouwen en hebben volgens Bolen bovendien het zelfrespect van vrouwen beschadigd

(Bolen, 2009, p. 63). In haar eerste boek *Godesses in Everywoman* richt ze zich op de gevolgen (beloningen en afwijzingen) van patriarchale oordelen op vrouwen (Bolen, 2009, p. 14).

Bolen stelt dat veel vrouwen streven naar persoonlijke groei, maar kunnen gevoelens van schuld ervaren wanneer ze vastberaden of dominant overkomen, of wanneer ze het idee hebben dat ze niet genoeg tijd en aandacht aan hun kinderen besteden. Hierdoor kan het gebeuren dat kwaliteiten zoals ambitie, daadkracht en autonomie naar de achtergrond verdwijnen, aldus Bolen. Ze gaat ervan uit dat voor vrouwen die zich onzeker voelen binnen de rol van moderne vrouw, het verkrijgen van inzicht in de archetypen helpend kan zijn. Zo beschrijft Bolen (2009) drie maagdelijke godinnen: Athena¹⁸, Artemis¹⁹ en Hestia²⁰. Deze godinnen zijn onafhankelijk en ontleen het levensgeluk aan het behalen van persoonlijke doelen. Ze stelt dat een vrouw waarin het archetype van Athena sterk naar voren komt, zichzelf materialistische of carrière-doelen stelt. Een vrouw waarin het archetype van Artemis de overhand heeft, streeft naar een idealistisch doel. Een vrouw waarin het archetype van Hestia het sterkst een rol speelt, heeft een spiritueel doel volgens Bolen. Door de beschrijving van de kenmerken van deze drie godinnen, tracht Bolen de traditionele en patriarchale aannames in de psychologie uit te dagen (Bolen, 2009, p. 63).

Aan de andere kant richtte Freud zich in zijn vrouwenpsychologie op het ontbreken van de penis. Hij beschreef vrouwen voornamelijk in termen van wat ze anatomisch ‘misten’, in plaats van wat er aanwezig was in hun psyche. Freud beschouwde vrouwen door het ontbreken van de penis als verminkt en inferieur (Bolen, 2009, p. 63). Hij suggereerde dat vrouwen geen wilskracht of ambitie zouden hebben om uit te blinken.

Volgens Freud vertonen vrouwen die bekwaam en zelfverzekerd zijn en hun intelligentie en capaciteiten ontplooiën, een zogenaamd ‘mannelijkheidscomplex’ (Bolen, 2009, p. 64). Deze visie staat echter in contrast met de opvatting van Bolen, waarin zij de nadruk legt op de kracht van het vrouw-zijn. Bolen is van mening dat eigenschappen die Freud als ‘mannelijk’ bestempeld net zo goed

¹⁸ De godin van wijsheid, bepaalde ambachten en de geordende strijd

¹⁹ De godin van de natuur, de jacht en de maan

²⁰ De godin van het haardvuur, het huiselijk leven en het naar binnen gerichte (spirituele) leven

vrouwelijke eigenschappen zouden kunnen zijn. Zij weerlegt de visie van Freud door te wijzen op haar beschrijving van de maagdelijke godinnen, de godinnen die niet gemakkelijk worden beïnvloed door de buitenwereld en die voor zichzelf durven te kiezen (Bolen, 2009).

Daarnaast zou de vrouw, volgens Freud, niet in staat zijn om van haar seksualiteit te genieten en haar sensuele aard op dezelfde wijze als de man te uiten. Hij suggereerde dat een vrouw die dit wel doet, dwangmatig gedrag vertoont en dit slechts een poging is om haar angst voor castratie te overwinnen (Bolen, 2009, p. 64). Bolen daarentegen gaat in tegen deze Freudiaanse denkwijze met haar beschrijving van Aphrodite als ‘alchemistische’ godin. Aphrodite is de godin van liefde, schoonheid en sensuele vrouwelijkheid. Zij wordt door Bolen beschreven als een archetype van vrouwen die streeft naar zowel relaties als persoonlijke expressie (Bolen, 2009, p. 308). Volgens Bolen heeft een vrouw met het Aphrodite-archetype een sterke erotische aantrekkingskracht, wat een integraal onderdeel van haar expressie van onbaatzuchtige liefde vormt (Bolen, 2009, p. 313).

Freud en mythologie

Hoewel Freud en Bolen verschillen in hun benadering ten aanzien van archetypen en symbolen in de Griekse mythologie, is er een belangrijke overeenkomst tussen hen. Beiden zien de mythologie als een bron van symbolen en patronen die de menselijke psychologie beïnvloeden.

Freud zag mythologische figuren en verhalen als symbolen van de menselijke seksuele driften en conflicten (Freud, 2003, p. 3). Hij gebruikte mythologie om zijn psychoanalytische theorieën te ondersteunen en te illustreren (Sels, 2011, p. 58). Bolen, daarentegen, gebruikt de Griekse mythologie als een bron van archetypische symbolen en verhalen die de diepere lagen van de menselijke psyche kunnen belichten. Ze beschrijft de goden en godinnen als archetype en onderzoekt hoe deze archetypen van invloed zijn op het individu. Ondanks dat de benadering van Freud en Bolen ten opzichte van de Griekse mythologie van elkaar verschillen, beschreef Freud indirecte varianten van archetypische concepten.

Namelijk het Oedipuscomplex en het Elektracomplex, die een basis vormden voor het begrip van universele psychologische patronen.

Hoewel Freud en Bolen verschillende accenten leggen en verschillende theoretische kaders hanteren, gaan ze er beide van uit dat mythologie en de symboliek daarin een diepgaande invloed hebben op de menselijke psychologie. Ze delen dus een opvatting over de betekenis van mythologische patronen en symbolen als instrumenten voor het begrijpen van de menselijke ervaring en de psyche.

Verschillen en overeenkomsten tussen Jung en Bolen

Deze paragraaf werpt licht op overeenkomsten en complementariteit van de ideeën tussen de werken van Bolen en Jung. Beiden hebben een invloed gehad op de psychologie, waarbij ze zich richten op onderwerpen als het collectief onbewuste, archetypen en de vrouwenpsychologie. In deze paragraaf wordt onderzocht wat de relatie tussen de ideeën van Jung en Bolen zijn, waarbij zowel de overeenkomsten als de verschillen worden belicht. Deze vergelijkende analyse stelt ons in staat een dieper inzicht te krijgen in de bijdragen van beide denkers en hun impact op het begrijpen van de menselijke psyche.

Bolen tegenover Jungs visie op vrouwen

Jungs visie op de vrouwenpsychologie was gematigder dan die van Freud, maar ook Jung beperkte de definitie van vrouwelijkheid. Hij identificeerde kenmerken zoals ontvankelijkheid, passiviteit, koestering en subjectiviteit als aspecten van de vrouwelijke persoonlijkheid (Bolen, 2009, p. 65). Aan de andere kant beschouwde Jung rationaliteit, spiritualiteit en het vermogen om vastberaden en onpersoonlijk te handelen als mannelijke eigenschappen (Bolen, 2009, p. 65). Volgens Jung waren mannen van nature beter toegerust op deze gebieden dan vrouwen (Bolen, 2009, p. 65). Vrouwen die vergelijkbare persoonlijkheidskenmerken vertoonden, werden slechts beschouwd als vrouwen met een goed ontwikkelde animus. (Bolen, 2009, p. 65). Daarnaast stelde Jung dat vrouwen minder creatief waren en minder in staat om objectief te zijn of actie te ondernemen dan mannen (Bolen, 2009, p.

65). Vrouwen werden gezien als dienstbaar in plaats van zelfstandige individuen met eigen behoeften.

Het gebruik van de termen ‘mannelijk’ en ‘vrouwelijk’ in deze context baarde Bolen zorgen, omdat ze zag hoe mannen en vrouwen deze termen als absolute waarheid accepteerden, waardoor ze werden aangemoedigd om hun ‘beperkingen’ te imiteren en te aanvaarden (Bolen, 2009, p. 10). Bolen stelt dat het gevolg hiervan was dat vrouwen die bekend zijn met de Jungiaanse theorie hebben gearzeld om hun ideeën te uiten, aangezien zij wisten dat Jung het vermogen van vrouwen om objectief te denken als inferieur en eigenwijs beschouwde (Bolen, 2009, p. 63).

Bolen heeft echter niet volledig afstand genomen van het model van de vrouwenpsychologie dat Jung beschreef (Bolen, 2009, p. 69). Ze integreert haar vernieuwende, feministische perspectieven met de bestaande archetypische psychologie van Jung (Bolen, 2009, p. 28). Ze erkent dat zijn anima-animus visie van toepassing kan zijn op bepaalde vrouwen, met name diegenen die resoneren met het leidende archetype van de kwetsbare godinnen Hera, Demeter en Persephone. Ze plaatst echter vraagtekens bij de algemene toepasbaarheid van Jungs anima-animus-theorie (Bolen, 2009, p. 28). Het is juist bij de maagdelijke godinnen (Artemis, Athena en Hestia) dat Bolen nieuwe patronen ziet die zich losmaken van de invloed van het patriarchaat en de omgeving. Deze godinnen bieden, volgens Bolen, alternatieve perspectieven die verder gaan dan de concepten die Jung heeft ontwikkeld (Bolen, 2009, p. 69). Zo licht zij uit dat de autonomie van Artemis, de logica en ratio van Athena, en de spirituele individualiteit van Hestia aantonen aan dat dergelijke krachtige eigenschappen ook vrouwelijk zijn en geen uiting zijn van de irrationele animus in de vrouwelijke psyche. De vrouw lijdt, volgens Bolen, niet aan een mannelijkheidscomplex en is niet geïdentificeerd met de animus, maar ze blijft trouw aan haar eigen vorm, net zoals het archetype van de godin dat in haar actief is.

De uiting van archetypen volgens Jung en Bolen

Jung geloofde dat archetypen zich manifesteren in symbolen, thema's en motieven in mythen, religies, dromen en kunst (Pietikainen, 1998, p. 329). Hij beschouwde

archetypen als universele en oeroude concepten die een rol spelen in de vorming van onze persoonlijkheid en gedrag.

Terwijl Jung archetypen beschouwde als symbolen en abstracte concepten die zich in verschillende vormen manifesteren (Pietikainen, 1998, p. 325), ziet Bolen de archetypen in de Griekse mythologie als personages met concrete eigenschappen en betekenissen. Bolen ziet deze goden en godinnen als representaties van psychologische krachten en aspecten van de menselijke ervaring. Ze maakt gebruik van de Griekse mythologie als een bron van symboliek en betekenis om psychologische groei en zelfontdekking te bevorderen.

Huisvesting van de archetypen volgens Jung en Bolen

Na de uitkomst van Bolens eerste boek *Goddesses in Everywoman* meldden zich ook veel mannen die zich verbonden voelden met één of meerdere godinarchetypen (Bolen, 2009, p. 17). Dit bracht Bolen tijdens het schrijven van *'Gods in Everyman'* tot het besef dat een meer een combinatie van de twee boeken passender zou zijn, met een titel die luidt: *'Gods and Goddesses in Everyone'* (Bolen, 2009, p. 17). Alle goden en godinnen zijn potentieel aanwezig in een individu, volgens Bolen. Wanneer verschillende goden en godinnen strijden om dominantie in de psyche van een persoon, stelt Bolen, kan het zijn dat de persoon voortdurend in verschillende richtingen getrokken wordt (Bolen, 2009, p. 43), dit zou voor onrust en verwarring kunnen zorgen. Bolen stelt ook dat binnen het individu de goden en godinnen met elkaar kunnen concurreren. Telkens wanneer deze persoon een belangrijke beslissing moet nemen, kan er een strijd tussen de godinnen ontstaan om de overhand te krijgen, aldus Bolen (2009, p. 334).

Vanuit Jungs perspectief wordt verondersteld dat een persoon het een of het ander is: zo gaat hij uit van ofwel een extraverte of introverte houding (Bolen, 2009, p. 29). Bolen stelt echter dat het voor iemand met een zeer veelzijdig karakter moeilijk is om te bepalen welk Jungiaans archetype op hem/haar van toepassing is, omdat de karaktertrekken zo uiteenlopend kunnen zijn dat ze niet passen bij slechts één archetype (Bolen, 2009, p. 30). Om inzicht te verkrijgen en begrip te vormen over jouw psyche is het volgens Bolen dus belangrijk om de veelzijdigheid van ons karakter te onderkennen. Een persoon die volledig volgens

de patronen van één enkel archetype handelt, zou een stereotype zijn (Bolen, 2009, p. 10; 11). Mensen worden dus gevormd door de combinatie van archetypen in hen, wat hun karakter vormt.

Kritische noot

Bolens benadering van Griekse mythologische archetypen biedt een perspectief op psychologische groei en zelfontdekking. Ze interpreteert deze archetypen als concrete personages met individuele eigenschappen en betekenissen en ze gebruikt mythologie als een bron van symboliek en betekenis om psychologische processen te verklaren. Hoewel deze benadering inzichtelijk kan zijn op een subjectief en persoonlijk niveau, roept het enkele kritische vragen op met betrekking tot de wetenschappelijke onderbouwing en verifieerbaarheid van haar vooronderstellingen.

Het is belangrijk om te benadrukken dat de interpretatie van mythologische figuren als concrete personages met specifieke eigenschappen en betekenissen subjectief is. Bolens visie is gebaseerd op persoonlijke interpretaties en cliëntervaringen. Het ontbreekt echter aan een objectieve methode om de juistheid of nauwkeurigheid van deze interpretaties te valideren.

Bovendien is het concept van archetypen zelf, hoewel waardevol als een psychologisch concept, meer symbolisch en abstract dan concreet en meetbaar. Archetypen worden begrepen als universele patronen en thema's die de menselijke psyche doordringen. Deze symbolische aard van archetypen maakt het moeilijk om ze te objectiveren en te meten op een strikt wetenschappelijke manier.

Daarnaast is het moeilijk om empirisch bewijs te leveren voor het specificeren van de eigenschappen en betekenissen die aan Griekse mythologische figuren worden toegeschreven. Het analyseren en interpreteren van deze figuren vereist een diepgaande kennis van de mythologie, cultuur en historische context, evenals een begrip van de symboliek en archetypische patronen. Hoewel er waardevolle inzichten kunnen voortkomen uit deze interpretaties, is het belangrijk om de grenzen van hun wetenschappelijke verifieerbaarheid te erkennen.

Om deze redenen is het belangrijk om Bolens interpretaties van Griekse mythologische archetypen te benaderen met een kritische blik. Hoewel haar

theorie waardevolle inzichten hebben geboden op het gebied van psychologische groei en zelfontdekking, is het belangrijk om te erkennen dat deze interpretaties niet als wetenschappelijke feiten kunnen worden beschouwd. In plaats daarvan kunnen ze worden gezien als een interessante lens om naar psychologische processen te kijken.

Conclusie

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar de volgende centrale vraagstelling: *Op welke wijze hebben de theorieën van Freud en Jung invloed gehad op Bolens theorie van de Grieks mythologische archetypen?* Om tot een concluderend antwoord te komen op deze vraag zal ik hieronder de deelvragen van dit onderzoek in de gegeven volgorde beantwoorden en eindigen met een algemene conclusie over de centrale onderzoeksvraag.

Hoe verhoudt Freud zich tot de Griekse mythologie?

In conclusie kan worden gesteld dat Freud, ondanks zijn selectieve benadering van Griekse mythen, een wezenlijke relatie zag tussen psychoanalyse en mythologie. Hij beschouwde mythologische figuren als manifestaties van de verborgen verlangens van de mens en probeerde universele patronen van menselijke driften te ontdekken die in deze figuren verankerd waren. Freud zag mythologie als symbolische weergaven van de psyche en relateerde onze menselijke instincten aan mythologische concepten.

De Griekse mythe van Oedipus diende als basis voor zijn theorie van het Oedipuscomplex, waarin hij betoogde dat de mens seksuele verlangens heeft naar de ouder van het andere geslacht en rivaliteit ervaart ten opzichte van de ouder van hetzelfde geslacht. Freuds psychoanalytische theorieën vertonen parallellen met de symboliek en psychologische thema's in de Griekse mythologie, en beide benaderingen trachten inzicht te krijgen in de complexe emoties en dynamieken van de menselijke psyche. Hoewel Freud de Griekse mythen voornamelijk gebruikt voor het 'bewijzen' van zijn eigen theorieën, heeft zijn werk een invloedrijke bijdrage geleverd aan de studie van de menselijke psyche en de rol van mythologie daarin.

Welke theorieën over archetypen heeft Jung ontwikkeld?

Volgens Jung zijn archetypen universele ideeën, denkpatronen en beelden die aanwezig zijn in het collectieve onbewuste van alle mensen. Ze vertegenwoordigen onbewuste oerbeelden van instincten en intuïtieve

gedrag patronen. Deze archetypen vormen de inhoud van het collectieve onbewuste en hebben invloed op de individuele psyche. Ze spelen een rol in het vormen van onze gedragingen, emoties en percepties. Archetypen kunnen ons helpen om onze problemen te begrijpen, herkenning te vinden en onze ervaringen in een grotere context te plaatsen. Jung beschreef verschillende archetypen, maar benadrukte de vier belangrijkste: de persona, de schaduw, de anima/animus en het zelf. Deze archetypen spelen een essentiële rol in de menselijke psyche en beïnvloeden ons gedrag en onze relaties.

Jung zag de Griekse mythologie als een waardevolle bron van symboliek en archetypische beelden die verankerd waren in het collectieve onbewuste van de mensheid. Hij benadrukte de vergelijkbaarheid tussen mythologieën van verschillende culturen en geloofde dat ze dezelfde psychologische thema's en symboliek delen. Hoewel Jung de Griekse goden en godinnen niet direct verbond met individuele archetypen, beschouwde hij ze als symbolische manifestaties van verschillende aspecten van de menselijke psyche.

[Wat houdt de theorie van Bolen in ten aanzien van Grieks mythologische archetypen in en welke verschillen en overeenkomsten bestaan er ten opzichte van de theorieën van Freud en Jung?](#)

Bolen stelt dat ze tijdens haar onderzoek naar de Griekse mythologie parallellen heeft ontdekt die haar visie op de menselijke psyche hebben veranderd. Ze stelt dat mythen gevoelens in ons oproepen, omdat ze universele thema's aanraken en deel uitmaken van onze collectieve menselijke erfenis. Ze beschouwt de Griekse goden en godinnen als archetypische figuren die de basisstructuur van de mens beschrijven. Bolen concludeerde dat elk van de vijftien goden en godinnen specifieke menselijke eigenschappen en karaktertrekken belichamen. Door deze eigenschappen met elkaar in verband te brengen en te analyseren, kon ze volgens haar een compleet beeld vormen van de menselijke psyche.

De bevindingen van Bolen benadrukken het belang van het bestuderen van mythologie als een bron van wijsheid en inzicht in de menselijke psyche. Het begrijpen van archetypische beelden en symbolen in mythen kan ons volgens

Bolen helpen om onszelf beter te begrijpen en de complexiteit van onze menselijke ervaring te doorgronden.

In de onderstaande paragrafen geef ik antwoord op de deelvraag, opgesplitst in allereerst de overeenkomsten en verschillen tussen Freud en Bolen en vervolgens de overeenkomsten en verschillen tussen Jung en Bolen.

Freud

De theorieën van Freud en Bolen verschillen op veel punten met elkaar; allereerst erkent Freud het bestaan van archetypen niet. Hij schrijft niet over archetypen of het collectief onbewuste. Wel gaat het uit van algemeen geldende zaken zoals het Oedipuscomplex, waar wel raakvlak zit met een archetypische beschrijving.

Een ander groot verschil is de visie op vrouwen. Freud beschouwde mannen als superieur aan vrouwen en geloofde dat vrouwen zwakker en minder ontwikkeld waren. Bolens visie verschilt sterk van Freuds perceptie op vrouwen. Zij benadrukt juist de empowerment en positieve aspecten van vrouwelijke archetypen in de Griekse mythologie en ziet deze als bronnen van inspiratie en groei voor vrouwen.

De overeenkomsten zijn dat zowel Freud als Bolen het bestaan van het onbewuste in de menselijke psyche erkennen. Ze gaan ervan uit dat veel van onze gedachten, gevoelens en gedragingen worden beïnvloed door onbewuste processen die we niet direct kunnen waarnemen. Daarnaast hechten ze allebei waarde het belang van symboliek en betekenis in de psychologie. Freud benadrukte het belang van dromen en vrije associatie als middelen om toegang te krijgen tot onbewuste inhoud en betekenisvolle symbolen te ontdekken. Bolen, met haar focus op de Griekse mythologie, onderzoekt de symboliek en betekenissen die geassocieerd zijn met de archetypische figuren in deze mythologie.

Jung

Zoals eerder aangegeven bouwt Bolen voort op de ideeën van Jung en ontwikkelt ze deze verder binnen de specifieke context van de Griekse mythologie. Beide

benaderingen bieden waardevolle inzichten en dragen bij aan theorievorming over archetypen en hun rol in de menselijke psyche.

Zowel Jung als Bolen hebben zich beziggehouden met de studie van archetypen. Jung bestudeerde archetypen in een bredere culturele context en paste ze toe op diverse symbolieken en mythologieën van over de hele wereld. Bolen daarentegen richt zich specifiek op de Griekse mythologie en gebruikt deze als een vertrekpunt voor persoonlijke groei en zelfontdekking. Daarbij legt Bolen meer nadruk op de praktische toepassing van archetypen, met name op het gebied van zelfbewustzijn en empowerment. Ze gebruikt de Griekse mythologie als een bron van symboliek en betekenis om psychologische groei te bevorderen. Jung zag de Griekse goden en godinnen echter niet als archetypen, maar eerder als cultureel bepaalde manifestaties van archetypische symbolen. Hij legde meer nadruk op de symboliek en diepere betekenis achter de mythologie, in plaats van specifieke personen te identificeren als archetypen, zoals Bolen heeft gedaan. Hoewel de Griekse goden en godinnen sterke symbolische krachten en archetypische eigenschappen vertoonden, kan men stellen dat Jung de Griekse goden en godinnen niet beschouwde als universele archetypen die in elke cultuur voorkomen, maar eerder als cultureel bepaalde manifestaties van archetypische symbolen. Hij benadrukte dus meer de symboliek en diepere betekenis achter de mythologie, in plaats van specifieke personen te identificeren als archetypen, zoals Bolen heeft gedaan.

Volgens Jung wordt aangenomen dat een persoon één dominante functie heeft binnen de archetypen, zoals extravert of introvert zijn. Bolen daarentegen stelt dat mensen met veelzijdige karakters moeilijk één specifiek archetype kunnen bepalen, omdat ze diverse eigenschappen kunnen hebben die niet passen bij slechts één archetype. Het volledig handelen volgens één archetype zou volgens Bolen een stereotype zijn, daarom is zij van mening dat mensen worden gevormd door de combinatie van archetypen die hun karakter vormen.

Jung en Bolen verschilden ook van elkaar in hun benadering van vrouwen. Jung beschouwde vrouwen vaak vanuit traditionele genderrollen, waarbij zij werden geassocieerd met zorgzaamheid, ontvankelijkheid en het dienen van anderen, zoals de rol van moeder en echtgenote. Bolen daarentegen benadert de

vrouwelijke psychologie vanuit een feministisch perspectief. Ze erkent de complexiteit en diversiteit van de vrouwelijke ervaring en benadrukt de empowerment en zelfexpressie van vrouwen. Bolen ziet de godinnenfiguren in de Griekse mythologie als krachtige archetypen die vrouwen kunnen inspireren om hun eigen unieke eigenschappen en krachten te omarmen. Ze pleit voor een breder begrip van vrouwelijke psychologie en voor het doorbreken van beperkende genderstereotypen.

Antwoord op de hoofdvraag

Op welke wijze hebben de theorieën van Freud en Jung invloed gehad op Bolens theorie van de Griekse mythologische archetypen?

Terugkomend op de beantwoording van de centrale vraag kunnen we allereerst concluderen dat de theorieën van Freud en Jung invloed hebben gehad op Bolens theorie van de Griekse mythologische archetypen. Er zit een duidelijke overlap in hun ideeën over de symbolische aard van de Griekse mythologie. Freuds invloed op Bolens werk lijkt meer indirect te zijn; zo kan het Oedipuscomplex worden gezien als een universeel psychologisch patroon dat vergelijkbaar is met de archetypische dynamiek waar Bolen vanuit gaat.

Bolens theorie van de Griekse mythologische archetypen is voornamelijk gebaseerd op de ideeën van Jung. Zowel Jung als Bolen erkenden het belang van archetypen in de menselijke psyche en zagen mythologie als een bron van symboliek en betekenis. Bolen bouwde voort op Jungs ideeën en gebruikte ze als basis voor haar eigen theorie. Ze beschouwde de goden en godinnen in de Griekse mythologie als archetypische figuren die de diepere lagen van de menselijke psyche weerspiegelen. Haar theorie is geworteld in Jungs concept van het collectieve onbewuste en de rol van archetypen daarin.

Bolen breidde Jungs theorieën uit door haar eigen inzichten en interpretaties toe te voegen, vooral met betrekking tot feminisme en empowerment van vrouwen. Ze richtte zich op de verhalen en symboliek rondom de Griekse godinnen en onderzocht hoe deze archetypische beelden van vrouwelijkheid van invloed kunnen zijn op het begrip van de psyche van vrouwen en hun potentieel voor persoonlijke groei.

Kortom, Bolens theorie is grotendeels gebaseerd op Jungs ideeën over archetypen en het collectieve onbewuste, maar ze heeft haar eigen inzichten en interpretaties toegevoegd, met name gericht op vrouwelijke archetypen en empowerment. De directe invloed van Freud lijkt beperkter te zijn in haar werk, maar ze delen een gemeenschappelijk begrip van het belang van het onbewuste, de mythologie en de symbolische aard van menselijke ervaringen.

Discussie en vervolg onderzoek

Het bovenstaande onderzoek naar de invloed van de theorieën van Freud en Jung op Bolens theorie van de Griekse mythologische archetypen werpt licht op de veroudering van de teksten van Freud en Jung. Het is belangrijk om te erkennen dat de werken van Freud en Jung zijn geschreven in een tijd waarin feminisme en genderkritiek nog in de kinderschoenen stonden en er een stereotype beeld bestond over de vrouw. Beide psychoanalytici hadden ideeën en opvattingen die vandaag de dag als achterhaald worden beschouwd. In het licht van deze verouderde perspectieven is het interessant om te zien hoe Bolen, met haar werk over de Griekse mythologische archetypen, nieuwe inzichten en interpretaties heeft toegevoegd, met name met betrekking tot vrouwelijke archetypen en empowerment. Ze heeft geprobeerd om de beperkingen van de teksten van Freud en Jung te overstijgen door ruimte te creëren voor een breder begrip van de vrouwelijke ervaring.

Mijn onderzoek heeft enkele beperkingen die moeten worden erkend. Ten eerste is dit onderzoek geheel gebaseerd op literatuuronderzoek en interpretatie van bestaande bronnen, wat kan leiden tot interpretatieverschillen. De interpretatie van de theorieën van Freud, Jung en Bolen kan variëren tussen onderzoekers, waardoor een zekere mate van subjectiviteit ontstaat.

Daarnaast richt dit onderzoek zich specifiek op de invloed van Freud en Jung op Bolens werk; er is meer onderzoek nodig om de volledige invloed van andere theoretici en denkrichtingen op haar werk te begrijpen. Daarnaast is het mogelijk dat er andere psychologische theorieën en concepten zijn die indirect hebben bijgedragen aan Bolens werk, maar die niet in dit onderzoek zijn behandeld.

Desondanks biedt dit onderzoek een waardevolle basis voor verdere studie naar de invloed van Freud en Jung op Bolens theorie van de Griekse mythologische archetypen. Het benadrukt het belang van psychodynamische en dieptepsychologische perspectieven bij het begrijpen van mythologie en symboliek. Door eerdere theorieën van deels Freud en voornamelijk Jung toe te passen binnen de context van de Griekse mythologie, heeft Bolen nieuwe inzichten ontwikkeld en van ons begrip van de menselijke psyche verrijkt, evenals van culturele symboliek. Dit onderzoek legt de basis voor verdere exploratie van deze onderwerpen en stimuleert het combineren van verschillende theoretische kaders om tot een dieper begrip van de menselijke psyche te komen.

Literatuur

Archetypen. (z.d.). In Definieer.nl: Definities & Betekenissen. Geraadpleegd op 9 maart 2023, van <https://definieer.nl/definitie-archetype/>

Alma, H. A., & Smaling, A. (2010). *Waarvoor je leeft: Studies naar humanistische bronnen van zin*. Amsterdam: SWP.

Bolen, J. S. MD (2009). *Goddesses In Everywoman: A New Psychology of Women*. Harper Collins.

Bolen, J. S. (2002). *Goddesses In Older Women: Archetypes in women over fifty*. Harper Perennial.

Bolen, J. S. (2014). *Gods In Everyman: Archetypes That Shape Men's Lives*. Harper Collins.

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.

Campbell, R. (2017). Psychoanalysis & Cosmic Order (Part I). *Journal of Consciousness, Exploration & Research*, 8(7).

Castratieangst. (z.d.). In Woorden.org: Nederlands woordenboek. Geraadpleegd op 2 april 2023, van <https://www.woorden.org/woord/castratieangst>

Crowley, V. (2017). *Jungian Feminists*. Encyclopedia of Psychology and Religion.

Edinger, E. F. (1986). *Encounter With the Self: A Jungian Commentary On William Blake's Illustrations of the Book of Job Studies in Jungian Psychology*. Inner City Books: Scarborough

- Freud, S. (1900). *The Interpretation of Dreams*. Standard Edition 4:1–338.
- Freud, S. (1905). *Three Essays on The Theory Of Sexuality*. S.E., 7.
- Freud, S. (1915). *The Unconscious*. Standard Edition 14:159–214.
- Freud, S. 1920. *The International Journal of Psycho-Analysis*. London Vol. 1
- Freud, S. (1923). *The Ego and The Id*. Standard Edition 19:1–66.
- Freud, S. (1925). *Collected Papers*, Vol 4, ed. and trans. James Strachey. London: Hogarth Press
- Freud, S. (1932). The acquisition of fire. *The Psychoanalytic Quarterly*, 1(2), 210-215.
- Freud, S. (1933). *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*. Norton & Co
- Freud, S. (1939). *An Outline of Psychoanalysis*. Standard Edition 23:139–207.
- Freud, S. (1950). *Collected Papers*, Vol 5, ed. and trans. James Strachey. London: Hogarth Press
- Freud, S. (1964). *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. Vol. 22, ed. and trans. James Strachey. London: Hogarth Press
- Freud, S (1985). *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess 1887-1904*, ed. And trans. Jeffrey Mousaief Masson. Cambridge, MA, and London: Belknap Press of Harvard University Press

Freud, S., Jung, C. G., & McGlashan, A. (1994). *The Freud-Jung Letters: The Correspondence Between Sigmund Freud and CG Jung*. Princeton University Press.

Freud, S. (2003). *Totem and Taboo*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Freud, S. (2017). *Three essays on the theory of sexuality: The 1905 edition*. Verso Books.

Freud London Museum. (z.d.) *Statuette of Artemis*. Geraadpleegd op 14 april 2023, van <https://www.freud.org.uk/collections/objects/3273/>

Hudson, W. C. (1978). Persona and defense mechanisms. *The Journal of Analytical Psychology*, 23(1), 54–62.

Gerber, T. (2019). Eros and Thanatos: Freud's two fundamental drives. Epoché. Geraadpleegd op 24 maart 2023, van <https://epochemagazine.org/20/eros-and-thanatos-freuds-two-fundamental-drives/>

Goldenberg, N. R. (1976). A feminist critique of Jung. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 2(2), 443-449.

Historiek (2023, 31 maart). Oedipus (Oidipous) en het oedipuscomplex. Historiek. Geraadpleegd op 30 maart 2023, van <https://historiek.net/medusa-perseus-griekse-mythologie/80922/>

Jacobs, G. (2020). *Zin in geestelijke verzorging*. Utrecht: Uitgeverij Net aan Zet.

Jung, C.G. (1916). *The Structure of The Unconscious*. CW 7.

Jung, C. G. (1919). *Instinct And the Unconscious*. CW, 8, 129–138.

Jung, C. G. (1936). *The concept of the collective unconscious*. *Collected works*, 9(1), 99-104.

Jung, C. G. (1947). *On The Nature of The Psyche*. *CW*, 8, pp. 159–234.

Jung, C.G. (1963) *Mysterium Coniunctionis*. Routledge: London

Jung, C. G. (1968). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Routledge.

Jung, C. G. 1. (1979). *Aion: researches into the phenomenology of the self*. Princeton, N.J., Princeton University Press.

Jung, C. G. (1991). *The Archetypes and The Collective Unconscious* (R. F. C. Hull, Trans.; 2nd ed.). Routledge.

Jung, C. G. (2014a). *Collected Works of CG Jung, Volume 10: Civilization in Transition* (Vol. 15). Princeton University Press.

Jung, C. G. (2014b). *Collected Works of CG Jung, Volume 7*. (Vol 7). Princeton University Press.

Jones, R. A. (2003). *Mixed metaphors and narrative shifts: Archetypes*. *Theory & Psychology*, 13(5), 651-672.

Kool-Smit, J. (1984). Er is een land waar vrouwen willen wonen. *De Gids*. Vol 9/10.

LaLlave, J. A., & Gutheil, T. G. (2012). *Expert witness and Jungian archetypes*. *International journal of law and psychiatry*, 35(5-6), 456-463.

Lapsley, D. & Stey, P. (2011). Id, Ego, and Superego. V.S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior*. Elsevier.

Lu, K. [The Weekend University]. (2019, 28 juli). *Carl Jung and the Archetypes* - Dr Kevin Lu, PhD. [video]. YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=3tuqiTMSzkU>

Mills, J. (2019). The myth of the collective unconscious. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 55(1), 40-53.

Morales, H. (2007), 'What if psychoanalysis had chosen another myth' in *Classical Mythology: A very short introduction*. OUP Oxford.

Paglia, C. (2006). Erich Neumann: theorist of the great mother. *Arion: A Journal of Humanities and the Classics*, 13(3), 1-14.

Penisnijd. (z.d.). In Woorden.org: Nederlands woordenboek. Geraadpleegd op 2 april 2023, van <https://www.woorden.org/woord/penisnijd>

Onbewuste. (z.d.) In Woorden.org: Nederlands woordenboek. Geraadpleegd op 9 maart 2023, van <https://www.woorden.org/woord/onbewuste>

Pearson, C. S. (1999). *Awakening the Heroes Within: Twelve Archetypes to Help Us Find Ourselves and Transform Our World*. HarperOne.

Pietikaine, P. (1998). Archetypes as symbolic forms. *Journal of Analytical Psychology*, 43(3), 325-343.

Rowland, S. A. (1963). *Jung, myth, and biography*. Jung, 195.

Smith, A. (2010). *The Archetypes of Power: Understanding the Dynamics of Leadership*. XYZ Publications.

Stein, M. (2005). Individuation: inner work. *Journal of Jungian Theory and Practice*, 7(2), 1-13.

Segal, R. A. (1998). *Jung On Mythology*. Princeton: Princeton University Press.

Sels, N. (2011). Myth, Mind And Metaphor, On the Relation of Mythology and Psychoanalysis. *Journal of the Jan van Eyck Circle for Lacanian Ideology Critique*. Vol. 4. 56-70

Sletvold, J. (2013). The ego and the id revisited Freud and Damasio on the body ego/self. *The International Journal of Psychoanalysis*. 94(5), 1019-1032.

Snowden, Ruth (2006). *Teach Yourself Freud*. McGraw-Hill

Stevens, A. (1999). *On Jung: Updated Edition*. Princeton University Press.

Stevens, A. (2001). *Jung: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.

Thompson, C. (1943). "Penis envy" in women. *Psychiatry*, 6(2), 123-125.

Verhaeghe, P. (1996). The riddle of castration anxiety: Lacan beyond Freud. *The Letter*.

Vernon, M. [The Weekend University]. (2019, 13 oktober). Freud and the Unconscious - Dr Mark Vernon, PhD. [video]. YouTube.

https://www.youtube.com/watch?v=i_BM-ekRqSs

Visser, Y. (2022, 21 juni). *Oedipus (Oidipous) en het oedipuscomplex*. Historiek. Geraadpleegd op 24 maart 2023, van <https://historiek.net/oedipus-oidipoes-en-het-oedipuscomplex/65058/>

Zweig, C., & Abrams, J. (1991). *Meeting the shadow: The hidden power of the dark side of human nature*. Penguin.

Bijlagen

Bron 1: De Mythe van Oedipus

'In oude tijden heerst koning Laios over de stad Thebe. Hij is getrouwd met Iokaste maar het huwelijk blijft lang kinderloos. In de hoop toch een nazaat te mogen verwekken, brengt koning Laios een bezoek aan het orakel van Delphi. Daar wordt hij niet erg op zijn gemak gesteld. Het orakel belooft hem wel een zoon, maar voegt daar aan toe dat de koning omgebracht zal worden door dat kind. Het is de vervulling van een vloek die een koning op de Peloponnesos ooit over koning Laios heeft uitgesproken, nadat die zijn zoon had ontvoerd. Niet lang hierna baart koningin Iokaste inderdaad een zoon. Bang voor het onheil besluit het echtpaar de pezen van het kind door te snijden en hem vervolgens te vondeling te leggen in de bergen. De herder die het kind te vondeling moet leggen krijgt echter medelijden met het kind en besluit hem over te dragen aan een bevriende herder die de kudden van Polybos, de koning van Korinthe, weidt.

Laios en Iokaste zijn ervan overtuigd dat het kind in de bergen door wilde dieren is verscheurd en denken zo verlost te zijn van de spreuk van het orakel. Om hun geweten te sussen maken ze zichzelf wijs eigenlijk een goede daad te hebben gepleegd. Ze hebben het kind immers behoed voor een toekomst als vadermoordenaar.

De herder van Polybos neemt het kind mee naar zijn vrouw, die zich over hem ontfermde. Ze verbond zijn doorgesneden pezen. Vanwege de akelige wonden noemen ze het kind Oedipus, wat de gezwollen voet betekent. Na enige tijd besluit het echtpaar het kind naar het hof te brengen aangezien ze zelf te arm zijn om het groot te brengen. Daar wordt Oedipus liefdevol aangenomen door de kinderloze koning Polybos en diens vrouw Merope. Maar weinig mensen in het rijk weten dat Oedipus niet het echte kind van het koningspaar is en het kind groeit zo op als de rechtmatige zoon en erfgenaam van de koning.

Op een dag hoort Oedipus van een dronken man dat hij niet de echte zoon van koning Polybos is. De jongeman reist hierop af naar het orakel van Delphi. Het orakel wil hem echter geen duidelijkheid verschaffen over zijn ware afkomst. Wel vertelt het orakel hem dat hij zijn vader zal doden en met zijn moeder zal trouwen. En dat uit dit huwelijk vervolgens verfoeilijke kinderen zullen worden geboren.

Oedipus is wanhopig en wil zijn noodlot ontlopen. Hij ontvlucht Korinthe. Hij weet niet beter dan dat Polybos zijn echte vader is en wil hem niet doden.

Kort hierna komt Oedipus, die van plan is naar Boiotië te reizen, een paard met wagen tegen. De bestuurder duwt hem in het voorbijgaan ruw aan de kant. Oedipus, nog hevig gefrustreerd door de spreuken van het orakel, is woedend en als een oude man op de bok hem ook nog eens naar hem uithaalt met een stok, slaan bij Oedipus alle stoppen door. Als een wilde beukt hij op de oude man in, waardoor die van de wagen valt en overlijdt. Dat de man op de wagen in werkelijkheid zijn vader is, weet Oedipus niet. Maar het eerste deel van de voorspelling is al wel in vervulling gegaan: Oedipus heeft koning Laios gedood. Thebe wordt in die tijd geteisterd door een gevleugelde sfinx, de dochter van de hellehond. De sfinx heeft zich bij de stadspoort van Thebe geposteed en valt voorbij trekkende mensen lastig. Het geeft allerlei moeilijke raadsels op en wie het antwoord niet weet wordt onmiddellijk door de sfinx gedood.

Na de dood van koning Laios zit koningin Iokaste met haar broer Kretoon op de koningstroon van Thebe. In de hoop eindelijk van de terreur van de sfinx af te komen, bepalen zij dat degene die het wezen verslaat, mag trouwen met de koninklijke weduwe. In die tijd trekt Oedipus de stad juist binnen. Gezien de onrustbarende voorspelling die hij van het orakel heeft gekregen, hecht hij nog maar weinig waarde aan zijn leven en besluit hij in te gaan op het koninklijke aanbod. Zonder vrees bezoekt hij de sfinx die hem het volgende raadsel opgeeft: “Welk schepsel loopt ’s ochtends op vier benen, ’s middags op twee benen en ’s avonds op drie?” Oedipus hoeft niet lang na te denken over de oplossing en antwoordt: “Het raadsel gaat over de mens. In de morgen van zijn leven begeeft hij zich als baby op handen en voeten. Als hij sterker wordt, loopt de mens rechtop en in ouderdom heeft het een derde voet, een wandelstok, nodig om overeind te blijven.”

De sfinx erkent verslagen te zijn en stort zich in een afgrond. Thebe is bevrijd van de terreur van het wezen en Oedipus treedt in het huwelijk met zijn moeder, koningin Iokaste. Uit het huwelijk worden meerdere kinderen geboren terwijl Oedipus er geen idee van heeft dat hij deze kinderen bij zijn eigen moeder heeft verwekt.

Als de stad jaren later wordt geteisterd door de pest hopen de inwoners van Thebe dat Oedipus hen nogmaals zal weten te verlossen. Koning Oedipus stuurt zijn zwager Kretoon hierop naar Delphi zodat die het orakel om raad kan vragen. Als Kretoon terugkeert uit Delphi verklaart deze dat de pest inderdaad een goddelijke straf is: “Willen we de stad van de straf bevrijden dan moet de goddeloze misdadiger die in ons midden is het land uitgejaagd worden. De dood van koning Laios is namelijk nog altijd niet gewroken!”

Oedipus, onwetend dat het hier over hemzelf gaat, belooft zijn onderdanen niet te rusten voor hij de moordenaar van koning Laios heeft gevonden. Niet veel later wordt via de blinde ziener Tiresias duidelijk dat Oedipus schuldig is aan de moord op de koning. Dat hij zijn eigen vader heeft vermoord en getrouwd is met zijn moeder. Na het horen van dit nieuws is Oedipus door het dolle. Woedend stormt hij met een zwaard in zijn hand door het paleis, op zoek naar zijn moeder en echtgenote die hij wil doden. Aangekomen in haar slaapvertrekken blijkt Iokaste echter eigenhandig al een eind aan haar leven te hebben gemaakt.

Oedipus verblindt zich dan door met de gouden gespen van zijn koningsgewaad zijn ogen uit te steken. Hierna verlaat hij het land, met alleen zijn trouwe dochter Antigone als metgezel.’ (Visser, 2022).

Bron 2: Jungs veelvoorkomende archetypen

- *Der Herrscher* (de heerser)
- *Der Schöpfer* (de schepper)
- *Der Weise* (de wijze)
- *Der Unschuldige* (de onschuldige)
- *Der Entdecker* (de onderzoeker)
- *Der Rebell* (de opstandige)
- *Der Held* (de held)
- *Der Zauberer* (de magiër)
- *Der Narr* (de nar)
- *Der Jedermann* (de gewone man)
- *Der Betreuer* (de zorgverlener)
- *Der Liebender* (de geliefde)

Bron 3: de vijftien archetypen van de Griekse goden en godinnen volgens Bolen

Zeus	– Heerser van de Olympus
Hera	– Godin van het huwelijk
Poseidon	– Zeegod van de Grieken
Demeter	– Godin van de landbouw
Hades	– God van de onderwereld
Hestia	– Godin van het huis en de haard
Athena	– Godin van de wijsheid
Apollo	– God van de zon en de geneeskunst
Artemis	– Godin van de maan en de jacht
Ares	– God van de oorlog en krijgslust
Hephaistos	– God van de ambachten
Aphrodite	– Godin van de liefde en vruchtbaarheid
Hermes	– God van de handel en reizigers
Persephone	– Godin van het voorjaar
Dionysos	– God van de wijn en feesten